

DEN GRÄNSLÖSA RENEN, DET GRÄNSDRAGNA SÁPMI

Om gränsöverskridande renskötsel,
statliga regleringar och konsekvenser
för Sárevuopmi

Agnes Grönvall
Annette Löf

Várdduo skriftserie nummer 26, Várdduo
Centrum för samisk forskning, Umeå universitet.

UBMEJEN UNIVERSITIÄHTA

Omslagsbild: Kalvmärkning vid Áltesjávri, sommaren 2018. Under sommarens kalvmärkning deltar ett stort antal medlemmar ur Sárevuopmi sameby. Barn får tidigt delta och lära sig att märka ren med kniv. Fotograf: Agnes Grönvall

Författarna vill rikta sitt varmaste tack till alla medlemmar i Sárevuopmi, Saarivuoma sameby. Tack till alla som bidragit - med kunskap, perspektiv och hjälp på olika sätt samt ställt upp på intervjuer och samtal. Ett särskilt tack till Per-Anders Nutti och Ol-Johán Sikku för er värdefulla insats under både studiens gång och under rapportens färdigställande. Tack också till redaktör Patrik Lantto för hjälp med och kloka kommentarer på texten.

Várdduo skriftserie nummer 26, Várdduo.
Publicerad digitalt februari 2020
- Centrum för samisk forskning, Umeå universitet.

ISBN: 978-91-7855-217-7

Den gränslösa renen, det gränsdragna Sápmi. Om gränsöverskridande renskötsel, statliga regleringar och konsekvenser för Sárevuopmi

Författare: Agnes Grönvall¹ och Annette Löf²

¹ Enheten för miljökommunikation, Institutionen för stad och land, Sveriges lantbruksuniversitet (SLU)

² Várdduo, Centrum för samisk forskning, Umeå universitet

Kontakt: Agnes.gronvall@slu.se eller annette.lof@slu.se

Agnes Grönvall jobbar som forskningsassistent på enheten för miljökommunikation med olika projekt kopplade till renskötsel, hållbarhet och konflikt.

Fil. Dr. Annette Löf är forskare vid enheten för miljökommunikation, tidigare vid Várdduo. Hon skrev sin avhandling om hur statlig styrning påverkar renskötelsen anpassningsförmåga. Idag arbetar hon med flera olika deltagarorienterade forskningsprojekt som på olika sätt belyser utmaningar för, och vägar mot, mer hållbar renskötsel i Sápmi.

Rapporten finansieras av Nordforsk och forskningsprogrammet ReiGN (Reindeer husbandry in a Globalising North), projektnummer 76915.

Förord

En sameby med dess människor, den samiska kulturen och markerna har formats och utvecklats gemensamt genom historien. Samerna som arktiskt folk har genom tusentals år levt tillsammans med naturen och de förutsättningar som getts. Att leva av och med naturen är en balansgång som fungerat alldeles utmärkt när människan inte har försökt bemästra naturen utan har sett sig själv som en del av den, en jämlike med djur och växter som alla har rätt att finnas utan att någon tar för mycket.

För Sárevuopmis del har livsuppehållet sedan urminnes tid byggt på renskötsel, jakt, fiske och det som växligheten ger i bär och örter men också material till byggen och hantverk. Att flytta till sommarlandet vid Čearrogeahci, Áltesjávri, Vuomajávri, Ánjavuopmi, Dieváid vuovdi och andra platser har varit en naturlig del under så lång tid så ingen kan minnas det och så lång tid att inte ens berättelserna längre minns. Tidigare har flyttningarna gått ännu längre västerut ända till kusten och ön Senja.

Luksa, lite österut bär markerna till högplatån Covcočearru som vår och höstland. Där finns Sárevuomi áhcci, Sárevuopmis fader och stolthet, fjället Cokcu vakande över allt människorna, djuren och naturen kan tänkas ha att göra, för att efter några mil övergå till fjällbjörkskog och Jarin. Där har vi i Sárevuopmi stugor invid våra gamla boplatser längs den skyddande dalgången och Jarinjohka med fin öring och harr. Där händer stora saker från november till januari med renskiljningen där samebyns normalt sett åtta siiddat tar hand om sina egna renar för flytt och bevakning i vinterlandet ytterligare fem till tio mil österut kring Sohppar och ner mot Vazás.

Idag har Sárevuopmis marker och kulturella autonomi utsatts för hård för kolonialism där staternas koloniala ambitioner sedan flera hundra år bara har ökat. Man skulle kunna tro att den demokrati som Norge och Sverige marknadsför sig med skulle respektera samernas självbestämmande och de urminnes hävdade rättigheterna till markerna. Istället är det allt oftare som samerna måste gå till dyrbara domstolsförhandlingar för att bevisa sitt existensberättande på sina egna marker och sin egen kultur. Sárevuopmi har redan i Norges Høyesterett i den s.k. Altevattendomen 1968 fått klarlagt att markerna kring Áltesjávri tillhör Sárevuopmi och ingen annan.

Norge har dessutom ratificerat ILO-konvention 169 angående urfolkens rätt till sina egna marker. Men det har liten betydelse när det handlar om att ockupera samiska marker. Det visar sig när norska staten, med svenska statens goda minne, fortsatt att trakassera oss med tvångsåtgärder såsom hot om viten, böter, tvångsdrivning av renar och rivning av rengården för att få ensamrätt på markerna kring Áltesjávri. Det är diskriminerande ”land grabbing” som demokratiserats genom stiftandet av lagar och bestämmelser som syftar till att staten har alla rättigheter och att de därmed kan ta sig rätten att begå våldshandlingar både fysiskt och psykiskt mot oss i Sárevuopmi.

Med anledning av detta har Sárevuopmi återigen tvingats gå till domstol för att få klarlagt att markerna kring Áltesjávri ska kunna användas i enlighet med urminnes rättigheter tydliggjorda i Lappkodicillen av 1751 och Altevattendomen 1968.

I detta sammanhang är det av stor vikt att oberoende forskning på olika nivåer dokumenterar och belyser den pågående kolonialismen och den strukturella diskrimineringen som pågår mot oss samer. Grönvalls och Löfs rapport *Den gränslösa renen, det gränsdragna Sápmi. Om gränsöverskridande renskötsel, statliga regleringar och konsekvenser för Sárevuopmi/Saarivuoma sameby* belyser på ett utmärkt sätt både det som har hänt och fortfarande sker. Det i ljuset av att det enda vi samer vill är att kunna upprätthålla vår kultur, våra traditioner samt leva och verka i på de marker som alltid tillhört oss i Sárevuopmi.

Ol-Johán Sikku
Sárevuopmi

Innehållsförteckning

1	Syfte och upplägg	6
2	Bakgrund	8
2.1	Gränsöverskridande samisk renskötsel - rättighet och föremål för reglering	8
2.2	Upprinnelsen till och upplägget av studien	8
2.3	Ett samarbete med Sárevuopmi	9
3	Staternas framväxande reglering av den gränsöverskridande renskötseln	11
3.1	Översikt av den rättsliga grunden för gränsöverskridande renskötsel	14
5.	Fördjupad socialkonsekvensbeskrivning: studiens metod	18
1.1	Tillvägagångssätt och genomförande	18
6.	Dagens sociopolitiska situation för gränsöverskridande renskötsel i Sárevuopmi	22
7.	Områdesbeskrivning	24
7.1.	Vilket område påverkas/har påverkats av den statliga regleringen	24
7.2.	Vilka påverkats/ har påverkats?	24
8.	Värderingar och prioriteringar	26
9.	Kartlagda regleringar	29
9.1.	Lappkodicillen	29
9.2.	Renbeteskonventionerna	29
9.3.	Norsk konventionslag	30
10.	Kartläggning av konsekvenser	31
10.1.	Mark- och resursanvändning	31
10.2.	Samhälle, socialt stöd och politisk kontext	31
10.3.	Försörjning; tillgångar och förutsättningar	34
10.4.	Boende	35
10.5.	Infrastruktur och samhällsservice	36
10.6.	Kultur och religion	36
10.7.	Människors kapacitet	36
11.	Kapacitet att möta utmaningar	38
11.1.	Förändrade förutsättningar för renskötseln	38
11.2.	Renbeteskonventionerna och en begränsad anpassningsförmåga	38
	Slutsatser	40
	Referenser	41
	Icke publicerat material	41
	Publicerat material	42

1 Syfte och upplägg

Den här studien bygger på en fördjupad socialkonsekvensbeskrivning (SKB) som har utförts i samarbete med Sárevuopmi/Saarivuoma sameby¹. Studien undersöker och identifierar olika konsekvenser av de *statliga reglerna av den gränsöverskridande renskötseln*. Studien kartlägger och analyserar hur medlemmar i Sárevuopmi påverkas av och upplever konsekvenser av tidigare statliga regleringar och dagens regelverk. Vi belyser också hur den nuvarande utformningen av statlig reglering av den gränsöverskridande renskötseln, direkt och indirekt, påverkar samebyns anpassningsförmåga och möjligheter att hantera olika utmaningar som renskötseln står inför. Förhoppningen är att kartläggningen och analysen som återges i denna rapport kan bidra med ökad förståelse för renskötselns samlade utmaningar samt bidra med insikter kring hur regleringen av gränsöverskridande renskötsel upplevs ur ett renskötselperspektiv. Sådana insikter och perspektiv, menar vi, bör vara självklara utgångspunkter i fortsatta förhandlingar kring hur hanteringen av den gränsöverskridande renskötseln mellan staterna Sverige och Norge bör utformas. Studien kan därutöver ses som ett inspel till pågående diskussioner om hur fördjupade socialkonsekvensbeskrivningar - som tar sin utgångspunkt i renskötselns perspektiv - kan

utformas och vad de kan bidra med (se t.ex. Svenska Samernas Riksförbund 2010; Lawrence & Larsen 2017).

Syftet med rapporten är att:

1. *Beskriva upplevda konsekvenser från tidigare och nuvarande regleringar av den gränsöverskridande renskötseln utifrån Sárevuopmis perspektiv.*
2. *Belysa hur dessa konsekvenser påverkar möjligheterna att möta de utmaningar som renskötseln står inför.*
3. *Bidra med ökad förståelse för hur konsekvensbeskrivningar i Sápmi kan visa bättre hänsyn till sociala och kulturella konsekvenser.*
4. *Bidra med policyrelevant underlag.*

Rapporten är en omarbetning och populärvetenskaplig sammanställning av Grönvalls masteruppsats som utförts under 2018 inom ämnet miljökommunikation vid Sveriges Lantbruksuniversitet (Grönvall 2019). Fältarbetet och rapportens författande har finansierats av forskningsprojektet ReiGN (Reindeer husbandry in a Globalising North) och det delprojekt som leds av forskaren

Sárevuopmi samebys betesmarker intill sjön Áltesjávri (Altevatn). Längs med sjökanten finns samiska boplatser som uppskattas vara från 1600-talet. Flera boplatser lades under vatten när älven dämades 1961. Fotograf: Agnes Grönvall

Annette Löf vid Várdduo, Centrum för samisk forskning vid Umeå universitet. För läsare som är intresserade av en mer djupgående teoretisk och metodologisk diskussion hänvisar vi till uppsatsen (Grönvall 2019). Här fokuserar vi på studiens empiriska bidrag. Vi beskriver utifrån Sárevuopmis perspektiv den samtida och historiska regleringen av gränsöverskridande renskötsel, dess omedelbara konsekvenser och hur samebyns förmåga att hantera olika utmaningar påverkas. Studien är en så kallad fallstudie vilket innebär att den djupstuderar ett specifikt fall. Här utgörs fallet av *gränsöverskridande renskötsel inom Sárevuopmi*². Det har legat utanför ramarna för arbetets omfång att inkludera andra samiska aktörer, inklusive de på norska sidan. Det gör inte resultaten mindre giltiga då det uttalade syftet i vår studie är att beskriva hur regleringen upplevs och påverkar Sárevuopmis renskötselverksamhet och handlingsutrymme. Studien gör däremot inte några anspråk på att ge en helhetsbild av hur den statliga regleringen påverkar den gränsöverskridande renskötseln. När vi diskuterar statliga regleringar är det i huvudsak de olika *renbeteskonventionerna mellan Sverige och Norge* samt den norska konventionslagen som avses.

Samtidigt som detta skrivs, under senhösten 2019, inleder Sárevuopmi domstolsförhandlingar i lagmannarätten mot norska staten om rätten till renbete på samebyns traditionella marker på norsk sida Sápmi. I relation till vår studie är det intressant att notera norska statens hållning i målet, nämligen att samebyn inte kunnat bevisa att dess medlemmar lidit skada till följd av hur den gränsöverskridande renskötseln reglerats i lag³. Hur domstolen ställer sig till statens hållning återstår att se. Det belyser dock relevansen av just denna typ av studie; att kritiskt reflektera kring hur kan vi förstå och kartlägga konsekvenser av olika åtgärder när de sprids över tid och rum samt vems perspektiv som anses legitimt.

¹ Vi använder härefter Sárevuopmi, det nordsamiska namnet för samebyn. På samma sätt använder vi genomgående samiska Orts- och platsnamn för att beskriva samebyns markanvändning och viktiga kulturella platser.

² I Sverige bedrivs renskötsel inom samebyar. Samebyn är både ett geografiskt landområde och en ekonomisk och administrativ sammanslutning. Samebyn som associationsform och dess verksamhet regleras enligt rennäringslagen (se vidare avsnitt 3.1).

³ Se exempelvis Sameradion och SVT Sápmi 2019

2 Bakgrund

2.1 Gränsöverskridande samisk renskötsel – erkänd rättighet och omtvistad reglering

Ur ett historiskt perspektiv har renskötsel bedrivits mer eller mindre gränslöst i Sápmi, det samiska landområde som idag är uppdelat mellan staterna Sverige, Norge, Finland och Ryssland⁴. När den norsk-svenska gränsen drogs år 1751 uppstod behov för staterna att tydligare reglera markanvändningen på båda sidor gränsen. Rätten till gränsöverskridande renskötsel har varit erkänd och lagstadgad i båda länderna sedan dess (SOU 1986:36). Det visar att samerna hade upparbetat rätt till markerna som kodifierades i lag redan för drygt 250 år sedan. Rätten till gränsöverskridande renskötsel ses också ha stöd i folkrätten⁵ genom urfolksrätten som under senare tid utvecklats snabbt (Anaya 2004; Udtja Lasse 2007; Hågvar 2008). I modern tid har bilaterala konventioner reglerat rätten till gränsöverskridande renskötsel och allt mer begränsat möjligheterna för renskötselns utövande, framförallt för svenska samer på norsk sida i det gränsdragna Sápmi (Lantto 2000; Udtja Lasse 2007; Lantto & Mörkenstam 2008). Sedan 2005 råder dock ett nytt läge då förhandlingarna misslyckats med att nå enighet om en ny renbeteskonvention och den tidigare har slutat gälla. I avsaknad av renbeteskonvention gör staterna olika och motstridiga tolkningar om vilken lagstiftning som i dagsläget gäller (Skr. 2004/05:79; Endringslov til reinbeiteoven 2005). Sveriges hållning är att *Lappkodicillen*, en bilaga till gränstraktatet angående den gränsöverskridande renskötselns som förhandlades år 1751, reglerar den gränsöverskridande renskötselns tills dess att länderna enas om en ny konvention (Skr. 2004/05:79). Norge motsätter sig denna tolkning och har istället stiftat en nationell lag, kallad *konventionslagen*, som reglerar förutsättningarna för renskötsel på norsk sida gränsen (Endringslov til reinbeiteoven 2005). Dessa motstridiga uppfattningar om hur *Lappkodicillen* ska tolkas och vilken reglering som egentligen gäller skapar konflikter och påverkar förutsättningarna för utövande av gränsöverskridande renskötsel, en erkänd samisk rättighet.

2.2 Upprinnelsen till och upplägget av studien

Med denna problematik som utgångspunkt föddes idén att, med hjälp av konsekvensbeskrivning som metod, undersöka frågan ur renskötselns perspektiv. *Hur är det att som renskötare och sameby bedriva renskötsel när staterna på olika sidor gränsen av samebyns traditionella marker gör motstridiga tolkningar av rådande regleringar, samtidigt som den sammanlagda konkurrensen om markerna ökar?* Vi valde att använda konsekvensbeskrivning som är en etablerad metod, även om den framförallt har applicerats i planerings-skeden, det vill säga *innan* eventuella exploateringar och nyetableringar av verksamheter sker. Vanligtvis används metoden också i relativt avgränsade projekt, till exempel projektering av en gruva eller vindkraft-setablering. Här använder vi istället metoden för att undersöka konsekvenser av *tidigare* och redan *befintliga* ingrepp på ett stort landområde. Vi riktar fokus mot att studera ingrepp i form av *statlig reglering*. Till skillnad från fysiska byggnationer och exploateringar kan reglering ses som en form av institutionellt ingrepp. Det är därmed betydligt svårare att avgränsa och mer abstrakt, även om konsekvenserna i sig kan bli minst lika kännbara. Det här sättet av använda konsekvensbeskrivning som metod finner stöd i forskningslitteraturen som nyligen har börjat efterfråga både så kallade retrospektiva eller *retroaktiva konsekvensanalyser* (det vill säga som undersöker redan

⁴ Gränslöst på så sätt att staternas territoriella indelning har spelat en relativt liten roll för renens markanvändning. Däremot har naturliga gränser och en därav följande funktionell indelning i olika betesområden tagit organisatorisk eller institutionell form genom t.ex. lappskatteland, sitor m.m. vilket haft stor betydelse för den samiska markanvändningen.

⁵ Samerna har ett särskilt folkrättsligt skydd genom sin status som urfolk (Prop. 1976/77:80, bet 1976/77:KrU43). Detta omfattar renskötselns specifikt som en viktig del av det samiska kulturarvet.

befintlig påverkan) samt *helhetsbedömningar* som förmår fånga upp långsiktiga, sammantagna och kumulativa effekter av olika aktiviteter och verksamheter (se till exempel Larsen et al. 2018). Konsekvensbeskrivning har också blivit ett viktigt verktyg för, att i enlighet med internationell rätt och nationell lagstiftning, säkerställa urfolks deltagande och inflytande i beslutsprocesser. Därmed finns rekommendationer på hur konsekvensbeskrivning kan genomföras på ett sätt som visar hänsyn till urfolksspecifika förutsättningar och behov. Frågan om hur den gränsöverskridande renskötseln regleras och vilken påverkan det får för enskilda renskötare och samebyar kan därmed, med fördel, belysas ur detta perspektiv.

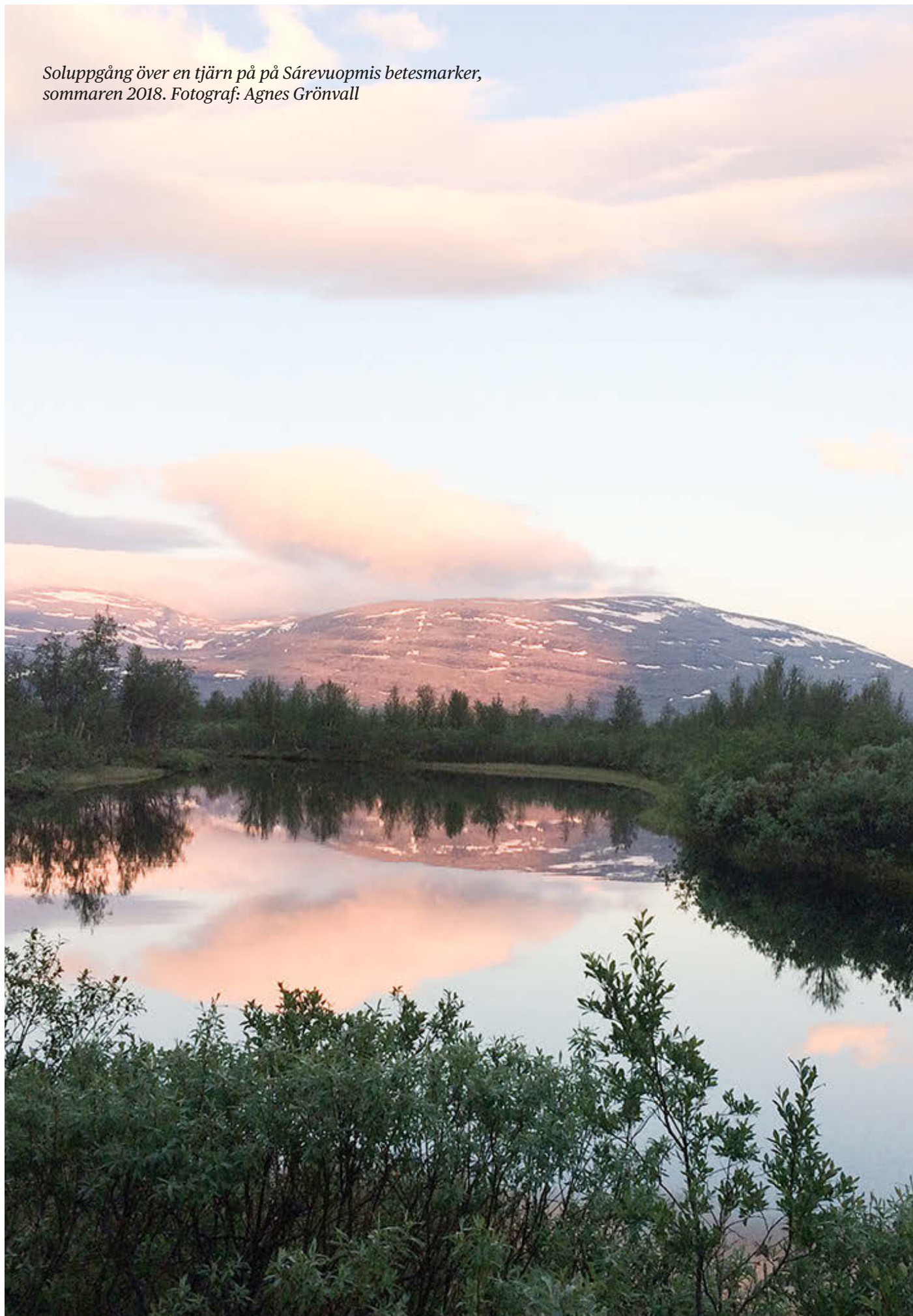
2.3 Ett samarbete med Sárevuopmi

En viktig utgångspunkt för studien var att den, utöver att fylla ett akademiskt intresse, också efterfrågades av samebyn. Medan akademiska frågeställningar hanteras i masteruppsatsen (Grönvall 2019) utgör denna rapport en sammanställning där samebyn samt andra berörda och intresserade av frågan utgör vår tänkta målgrupp. Samarbetet med Sárevuopmi har bestått av återkommande dialog, diskussion och tolkningar av resultat, i enlighet med den metod för sociala konsekvensbedömningar som studien tillämpar. Det första initiativet till samarbete togs på en workshop i Kiruna, organiserad av forskningsprojektet ReiGN, där både renskötare och forskare deltog. Samebyns ordförande, Per-Anders Nutti, uttalade en önskan och ett behov av att belysa och förmedla till omvärlden hur samebyn och deras renskötselverksamhet har påverkats av dagens konfliktfyllda situation kring den gränsöverskridande renskötseln. Båda parter (samebyn och forskarna) ansåg att fördjupad konsekvensbeskrivning kunde vara ett potentiellt verktyg för att beskriva de upplevda konsekvenserna och för att lyfta samebyns perspektiv på situationen. Rent konkret tog samarbetet form av att mastersstudenten Agnes Grönvall gjorde fältarbete i samebyn under kalvmärkningsperioden på sommarbetesmarker i Norge i juli 2018. Medlemmar i samebyn har också intervjuats och det har skett en återkommande kontakt och avstämning per mejl och telefon. Medlemmar i samebyn har även

bidragit genom att påtala och samla in annat relevant empiriskt underlag, såsom polisrapporter, pressmeddelanden och myndighetsbrev samt kommentera på den skriftliga texten. Det är dock viktigt att påpeka att det är författarna som bär ansvaret för den slutliga rapporten och det som uttrycks däri.

Sárevuopmi är den tredje nordligaste av Sveriges 51 samebyar. Sárevuopmi har sina marker i Norrbottens län och på norsk sida gränsen (Sametinget 2017, se kartbild på sidan 26). Samebyn är en så kallad fjällsameby vilket kortfattat innebär en årstidsanpassad användning av olika betesmarker där renarna strövar mellan vinterbete i skogsmarker till vår- och sommarbete i fjäll- och kustområden. Det är främst under vår, sommar och höst som betesmarkerna i Norge har använts. Betesmarkerna på norsk sida utgör både samebyns *kalvningsland* och traditionella *kalvmärkningsland*. Det gör markerna särskilt viktiga för renen och samebyns renskötsel (<https://www.sametinget.se/8552>). Sedan 2005 har samebyn återkommande varit i konflikt med norska rennäringsmyndigheter, den lokala norska befolkningen och samiska renskötare på norsk sida. Konflikterna kan ses som en direkt konsekvens av staternas motstridiga tolkningar av hur den gränsöverskridande renskötseln ska regleras. Konflikterna har, som vår analys visar, avsevärt försvårat samebyns renskötselverksamhet liksom begränsat olika former av kulturutövande. Samebyns medlemmar beskriver hur den statliga regleringen över tid, med enstaka undantag, har försvårat deras möjlighet att utöva en renskötsel anpassad till renens förutsättningar och samebyns traditionella nyttjande av markerna (Sárevuopmi 2007; Nutti P-A. 2018-07-04; Renskötare 2018-07-05; Sikku, O.-J 2018-07-31).

*Soluppgång över en tjärn på på Sárevuopmis betesmarker,
sommaren 2018. Fotograf: Agnes Grönvall*

3 Staternas framväxande reglering av den gränsöverskridande renskötseln

Nedan beskrivs utvalda händelseförlopp relaterade till hur Sárevuopmis gränsöverskridande renskötselverksamhet har reglerats och efterföljande effekter. Det inkluderar beskrivning av viss statlig reglering på nationell nivå liksom mer specifika händelser som baseras på sambymedlemmarnas egna beskrivningar och påpekanden. För att ge läsaren en referensram har även andra övergripande samhällseliga händelser inkluderats som anses vara relevant för renskötseln och gränsöverskridande renskötsel i synnerhet. Tidsperioden sträcker sig från år 1751 till idag, dvs från när den gränsöverskridande renskötseln för första gången statligt reglerades till de moderna bilaterala överenskommelserna. Redan innan den första regleringen 1751 fanns en samisk rättsuppfattning och tydliggörande kring hur markerna nyttjades och delades mellan olika samiska familjegrupper (Lundmark 2012).

Samernas sedvanebaserade nyttjande av olika marker under olika årstider låg ju till grund för den rätt som erkändes av staterna i samband med gränsdragningen och även senare lagstiftning (Torp 2011). Här ligger dock fokus på hur staterna reglerat och återreglerat den gränsöverskridande renskötseln över tid och vi lämnar därmed andra perspektiv därhän.

Tabell 1. Tidslinje: gränsöverskridande renskötsel och Sárevuopmi. Tidsperioden sträcker sig från 1751 när gränsen mellan Sverige och Norge drogs, till idag. Händelseförloppen är beskrivna utifrån Sárevuopmis perspektiv. I de fall termen "samebyn" används avser det Sárevuopmi.

Tabell 1

År	Händelse	Källa, referens till merläsning
1751	Gränsen dras mellan Sverige och Norge. Gränstraktatet, inklusive Lappkodicillen, skrivs under.	SOU 1986:36
1809	Ryssland ockuperar Finland, som då tillhörde Sverige.	
1814	Union mellan Sverige och Norge skapas.	
1852	Efter misslyckade förhandlingar med Norge stänger Ryssland gränsen mellan Norge och Finland för renskötsel.	Lantto 2000 Lundmark 2002 Pedersen 2006
1883	Gemensam lag inom unionen Sverige-Norge som reglerar den gränsöverskridande renskötseln, kallad Felleslov.	SFS 1883:29 Lantto 2000
1887	1886 års renbeteslag, den första i sitt slag, träder i kraft i Sverige. Lagen grundar samebyn som organisation och juridisk person och slår fast renskötseln som en samisk näring.	Lantto 2000 SFS 1886:38 Löf 2014
1889	Gränsen mellan Sverige och Finland stänger för renskötseln och renantalet i de nordligaste delarna av svenska Sápmi ökar. Svenska myndigheter etablerar för första gången tvångsförflyttningar som ett sätt att hantera frågan.	Lantto 2000 Lundmark 2002
1905	Unionsupplösningen. Karlstadkonventionen ersätter Felleslov och slår fast att Lappkodicillen inte kan sägas upp ensidigt.	Lantto 2000
1919	1919 års renbeteskonvention skrivs under. Det är den första renbeteskonventionen som begränsar Sárevuopmis markanvändning. Konventionen begränsar antal tillåtna djur i Troms fylke markant, vilket får konsekvenser för renskötare från svensk sida med betesmark i Troms.	Lantto 2000 Lundmark 2002

1920-talet	Tvångsförflyttningar genomförs. Renskötare från de nordligaste samebyarna flyttas söderut på grund av begränsningar i tillåtet renantal i Troms fylke.	Marainen 1984
1922	Statens institution för rasbiologi inrättas i Uppsala. Institutionen beskriver det samiska folket som en lägre stående ras. Idéerna lägger grunden för svensk same- och rennäringsspolitik och påverkar i hög grad hur samepolitiska frågor utvecklas över tid.	Lundmark 2002 Lundmark 2010 Löf 2014
1928	1928 års renbeteslag träder i kraft i Sverige. Lagen medför begränsningar av samernas rättigheter. Endast medlemmar i samebyar tillskrivs renskötselrätt.	Lantto 2000
1940	Tyskland ockuperar Norge under andra världskriget. Den gränsöverskridande renskötseln tillåts fortsätta. Huruvida beslutet grundas i Lappkodicillen eller den då rådande renbeteskonventionen råder det olika meningar om. Även om renarna fortsätter att ströva enligt sina vanor försöker renskötare från svensk sida begränsa markanvändningen och hålla sig närmare gränsen på grund av den osäkra situationen.	Walkeapää 2012 Nutti, P.-A. 2018-07-04
1949	Ändringar görs i 1919 års renbeteskonvention med ytterligare inskränkningar i Sárevuopmis markanvändning. Se figur 1.	Lantto 2000 Saarivuoma sameby 2007
1963	Norska staten lagstiftar om indelning av renbetesmark i renbetesdistrikt. Renbetesdistrikt 12 blir tilldelat vinterbetesmark i Altevatområdet, trots att dessa marker traditionellt sett utgör sommarbete för Sárevuopmi.	Forskrift om reinbeitedistrikt, Troms 1963 Sikku, O.-J, 2018-08-31
1968	Ett domslut från högsta domstolen i Norge, kallat Altevatomdomen, slår fast Sárevuopmis sedvanerätt till markerna kring Åltesjåvri och ger samebyn rätt till kompensation för förlorad betesmark i samband med vattenreglering av Altadammen.	RT 1968 s. 429 Broderstad 2008, p. 154-155
1971	Rennäringslagen (RNL) stiftas, samma lag som idag reglerar renskötseln i Sverige. För första gången används orderna same och sameby i lagtext, istället för lapp och lappby. RNL framhäver och slår fast näringsdimensionen framför renskötselns andra viktiga kulturella och traditionella värden.	SFS 1971:437 Löf 2014
1972	1972 års konvention träder i kraft och medför ytterligare inskränkningar för bland annat Sárevuopmi och Dálmá/Talma sameby. Svenska staten tar inte hänsyn till Altevatomdomen, sannolikt på grundval av konsekvenser för markanspråksfrågan.	SFS 1972:114 Broderstad 2008
1977	Sveriges riksdag erkänner samer som ett urfolk i Sverige.	Prop. 1976/77: 80
1984	Ändringar i 1972 års renbeteskonvention görs. Ändringarna innebär förnyad tillgång till en del av den mark som Sárevuopmi sameby tidigare förlorat. Fortsatt är det staterna som förhandlar sinsemellan och inte det samiska folkets representanter.	Sárevuopmi 2007 SFS 1984:903
1989	Norge erkänner samer som ett urfolk i Norge.	NOU 1997:5 Urfolks rettigheter
1989	Internationella arbetsorganisationens konvention, så kallad ILO-konventionen 169 antas av FN och blir ett centralt verktyg inom den framväxande urfolksrätten (Indigenous and Tribal Peoples Convention)	ILO:s konvention nr 169, Indigenous and Tribal Peoples Convention
1990 20 jun	Norge ratificerar ILO:169	Kommunal- og moderniserings departementet 2018
1993	Vissa ändringar i rennäringslagen, bland annat skrivs för första gången in att renskötselrätten baseras på urminnes hävd	Torp 2011

1994–1998	Per-Anders Nutti ansöker om bygglov för en renvaktarstuga vid Ältesjåvri, men nekas.	Nutti, P-A. 2018-10-26
2002	Svensk-norska förhandlingar om en ny konvention misslyckas. Istället förlängs 1972 års renbeteskonvention med tre år.	SFS 2002:88 Udtja Lasse 2007
2005 maj	1972 års renbeteskonvention utgår. Ingen ny renbeteskonvention finns. Sverige menar att det utan konvention är Lappkodicillen som reglerar den gränsöverskridande rennäringen. Norge motsätter sig detta och stiftar en nationell lag som reglerar samebyarnas tillgång till betesmark på norsk sida gränsen.	Broderstad 2008 Endringslov til reinbeiteloven, 2005 SOU 1986:36 s.169-176 SFS 1972:114 Skr. 2004/05:79 Udtja Lasse 2007
2005 Jun-jul	Sárevuopmi har kalvmärkning i Ältesjåvri, samebyns traditionella kalvmärkningsmarker, för första gången sedan 1971.	Sveriges Radio, 2005 Sikku O-J., 2018, pers. komm.
2006 jun-jul	Sárevuopmis rengården från förra årets kalvmärkning är rivna och borttransporterade från fjället. Samebyn köper nytt material, hyr helikopter för att transportera upp materialet och bygger nytt gärde. Håller kalvmärkning i juli.	Sikku, O-J., 2018, pers. komm.
2006 jun	Medlemmar från samebyn demonstrerar i Andselv i Norge som protest mot försvunna rengården.	Sikku, O-J., pers. komm. 2018-08-14- 2018-09-19.
2007	FN:s deklaration för ursprungsfolksrättigheter antas av FN:s generalförsamling.	UNDRIP, General Assembly resolution 61/295 2007
2007 maj	Sárevuopmi polisanmäler norska renskötare för djurplågeri. De norska renskötarna ska ha stressat samebyns renar genom att köra med skoter igenom flocken. Norska renskötare uttalar sig i lokaltidningen att påståendet är osant.	Sikku, O.-J., 2018-08-31 Nutti, P-A. 2018-07-04 Sveriges Radio 2007c
2007 jun	Reindriftförvaltningen i Troms fylke hotar med att fysiskt driva bort ren med helikopter från Ältesjåvri området om Sárevuopmi inte själva flyttar renarna från Altevratn innan den 20 juni.	Sveriges Radio 2007b; a Sárevuopmi 2007
2007 20 jun	Sárevuopmi/Saarivuoma sameby arrangerar en pressträff och demonstration vid Ältesjåvri för att uppmärksamma norska myndigheters hot.	Sveriges Radio 2007a Sárevuopmi 2007
2007 24-26 sep	Reindriftförvaltningen i Troms river kalvmärkningsgården i Altevratn, vilket bekräftas av myndigheten två dagar senare.	Polisanmälan, 2008-10-07 Sikku, O-J., pers. komm. 2018-08-14- 2018-09-19.
2007 23 nov	Samebyn demonstrerar i Stockholm utanför norska ambassaden, för att uppmärksamma sin situation.	Linder, 2007 Samiskt informationscentrum, 2007 Nutti, P-A. 2018-07-04
2008 jun-jul	Samebyn hyr helikopter och flyger upp material till nya kalvmärkningsgården.	Sikku, O-J., pers. komm. 2018-08-14- 2018-09-19.
2008 jun-jul	Per-Anders Nutti bygger ett förvaringsskjul vid Ältesjåvri, för att underlätta renskötselarbetet.	Nutti, P-A, pers. komm. 2018-10-26
2008 7 okt	Sárevuopmi polisanmäler reindriftförvaltningen i Troms för egenmäktigt förfarande och stöld av annans egendom, med hänvisning till 2007 års rivning av rengården.	Polisanmälan 2008-10-07
2008	Bardu kommun beslutar att riva de stugor och skjul som medlemmar ur Sárevuopmi har byggt utan bygglov vid Ältesjåvri men med stöd av Lappkodicillen och den svenska rennärlagslagen. Beslutet meddelas samebyn och inte medlemmarna som byggt stugorna, trots att ärendet är av privaträttslig sak. Därav blir beslutet inte gällande.	Heimdal, T. pers. komm. 2018-08-22.

2008	Toralf Heimdal, kommunordförande i Bardu kommun, diskuterar återkommande den oklara frågan om samebyns rätt till betesmark i Áltesjávri med fylkesmannen, nationala reindriftenheten och norska staten.	Heimdal, T., pers. komm. 2018-08-22.
2009	En ny renbeteskonvention skrivs under av svenska och norska regeringen. Konventionen får stark kritik från Sámidiggi/Sameetinget i Sverige. Sveriges riksdag väljer att inte ratificera konventionen.	Ahlén, 2010 Skoglund, 2010 Sveriges Radio, 2010
2009–2011	Medlemmar i Sárevuopmi bygger nya renvaktarstugor vid Áltesjávri	Nutti, P-A, pers. komm. 2018-10-26
2011 20 jul och 1 aug	Rendriftförvaltningen i Troms driver vid två tillfällen bort ren med helikopter från Áltesjávri. Totalt rör det sig om cirka 2 250 renar.	Sikku, O-J., pers. komm. 2018-08-14– 2018-09-19.
2011 7 aug	Sárevuopmi skickar ut ett pressmeddelande om ”Norska statens terror”.	Sárevuopmi 2011
2015	Nytt beslut från Bardu kommun om att renvaktarstugorna vid Áltesjávri ska rivas.	Heimdal, T. pers. komm. 2018-08-22.
2017 jan – maj	Domstolsförhandlingar mellan Dálmá/Talma sameby, grannsameby till Sárevuopmi, och norska staten angående Dálmás rätt till året-runt marker i Norge. Dálmá förlorar i Tingrsettene och överklagar till Lagmansretten.	TOSLO-2015-158639
2018 11- 14 dec	Domstolsförhandling mellan Dálmá och norska staten, angående rätt till året-runt marker i Lagmansrettern.	Sameradion & SVT Sápmi 2018a
2018 feb	Sárevuopmi lämnar in stämningsansökan mot norska staten till tingsretten, angående rätt till året-runt renbetesmarker i Norge.	Nutti, P-A, pers. komm. 2018-10-26
2018 maj- jun	Elektricitet dras till de norska fritidsstugorna runt Áltesjávri. Ingen el dras till renvaktarstugorna.	Fältanteckningar, 2018-07-04
2018 6 jul	På en traditionell boplatz vid Altevratn tillhörande Sárevuopmi hittas ett stenkors utlagt. Medlemmar i samebyn uppfattar stenkoret som ett hot.	Bergersen, 2018 Fältstudie 2018-07-03– 2018-07-06
2018 31 okt	Förhandlingar i Tingsrettene startar i fallet Sárevuopmi mot norska staten, angående rätten till året-runt marker i Norge.	Nutti, P-A, pers. komm. 2018-10-26
2018 27 nov	Domstolen beslutar i fallet mellan Sárevuopmi och norska staten. Domstolen ger norska staten rätt.	TSENJ-2018-26537
2018 12 dec	Sárevuopmi överklagar beslutet till Lagmanaretten.	Sameradion & SVT Sápmi 2018c
2019 nov	Samebyn inleder på nytt förhandlingar mot norska staten i lagmannaretten.	Sameradion & SVT Sápmi 2019

3.1 Översikt av den rättsliga grunden för gränsöverskridande renskötsel

Det krävs en viss rättslig bakgrund för att sätta både studien och historieskrivningen ovan i sitt sammanhang. Förhållandevis mycket har skrivits om samiska rättigheter och renskötsel, men förvånansvärt lite om den gränsöverskridande renskötseln specifikt. Broderstads avhandling (2008) utgör ett undantag då hon belyser frågan utifrån rättslig och politisk karak-

tär med ett särskilt fokus på staternas återkommande förhandlingar kring renbeteskonventioner. Intressant att notera är hennes slutsats att förhandlingarna mer eller mindre medvetet präglats av intressepolitiska framför rättsliga hänsyn, trots staternas otvetydiga erkännande av rätten till gränsöverskridande renskötsel. En bra genomgång av den rättsliga grunden för

renskötseln generellt återfinns i Allards "Renskötselrätt i nordisk belysning" (2015), i SSRs (2010) vägledning för samisk markanvändning samt i Hagsgårds (2016) fördjupning kring samråd mellan renskötsel och skogsbruk. Torp (2011) analyserar bland annat hur domstolarna i Sverige och Norge tolkat rätten och i vilken utsträckning samiska sedvanor och traditioner erkänns. Trots att det finns mycket forskningslitteratur kopplat till samiska rättigheter så präglas praktiken av otydligheter, motstridiga lagar, bristande implementering och oklara tolkningar (Torp 2011; Löf 2014; Hagsgård 2016; Brännström 2017). Det råder däremot inga tvivel om att samernas traditionella nyttjande, deras sedvanliga bruk, utgör en grundförutsättning för hur rätten till renskötsel har uppkommit och därefter utformats⁶.

Renskötselrätten

Renskötselrätten omfattar, enligt svensk lag, förutom rätten till själva renbetesmarkerna, även rätten till bland annat flyttleder och annan infrastruktur samt jakt- och fiskerättigheter. I Sverige har renskötseln en rättslig grund i urminnes hävd (vilket ungefär motsvaras av alders tids bruk i det norska rättssystemet). Med det menas att rätten har upparbetats genom praktiskt bruk oberoende av avtal och därmed inte kan lagstiftas bort (Torp 2011). Rennäringslagen är den lag där renskötselrätten specificeras. Rätten är en så kallad bruksrätt av särskilt slag och skyddas mot intrång bland annat genom regeringsformen, precis som annan äganderätt. I Sverige finns ingen kvarvarande population av vildren utan alla renar räknas som privat egendom. Renen och renskötselrätten faller därmed under egendomsskyddet. Ägandeskapet markeras genom varje renägares unika renmärke i form av snitt på renens öron. Enligt svensk lag har den som tillhör en sameby rätt att utöva renskötselverksamhet. Som medlem räknas enligt lagen den som aktivt deltar eller har deltagit i samebyns renskötsel, make/maka till renskötare samt hemmavaran- de barn (SFS 1971:437 § 11). I Norge finns en liknande reglering där den som är renskötare eller familjemedlem har rätt att utöva renskötsel (Reindriftsloven 2007 kapitel 5 § 32).

Både den svenska rennäringslagen (SFS 1971:437) och norska reindriftsloven (Reindriftsloven 2007) slår fast att renskötseln är en central del i samisk kultur. Även EU erkänner det samiska folkets särskilda rätt till renskötsel inom Sápmi. Genom EU:s anslutningsavtal förpliktar sig dessutom Sverige att beakta och bevara renskötseln som samiskt försörjningsmedel och kultur (EU lex 11994N/PRO/03). I och med att samerna är ett erkänt urfolk i både Sverige och Norge har staterna även folkrättsliga förpliktelser att främja renskötseln som en erkänd del av den samiska kulturen (Hagsgård 2016).

Renskötselrätten är delvis årstidskonditionerad i och med att lagstiftaren skiljer på så kallade året-runt-marker och vinterbetesmarker, med generellt sett starkare rätt i de förstnämnda. Renskötseln får bedrivas på såväl privat som statlig mark. Den exakta omfattningen på renskötselområdet, som uppgår till ungefär halva Sveriges yta, och hur det kan brukas är dock inte helt klarlagt (Torp 2011). Såväl staterna som olika domstolar har här gjort skilda tolkningar (Torp 2011; Allard 2015). Här går vi inte in på specifika rättsfall utan återger endast vissa centrala grunder i form av konventioner/avtal (som är bindande överenskommer men med varierande möjligheter för sanktioner), deklarationer (icke-bindande avsiktsförklaringar) samt särskild lagstiftning som är av vikt för att förstå den rättsliga grund som just gränsöverskridande renskötsel vilar på.

⁶ Efter denna rapportens färdigställande kom, i slutet av januari 2020, Högsta domstolens dom i det uppmärksammade Girjas-målet. I korthet har Girjas cearru stämt staten över rättigheter-na att bestämma över jakt och fiske på samebyns marker ovan odlingsgränsen. I alla tre instanserna har samebyn fått rätt. HD konstaterar i domen att samebyns hävdvunna rätt till markerna och tillhörande jakt- och fiskerättigheter är utan tvivel bevisad och så stark att samebyn ensam, utan statens inblandning, har rätt att förfoga över och upplåta dessa rättigheter. Domen visar bland annat att rättsinstitutet urminnes hävd, som renskötselrätten vilar på, är starkare än tidigare förutsatts. Det är troligt att domen kommer att få en avgörande roll för hur samepolitiska och rennäringsfrågor utvecklas framgent. Den kan inte tolkas på annat sätt än att den på ett generellt plan stärker samernas och samebyarnas position, även om domen i fråga endast rör ett markområde i Girjas cearru. HD 2019, T 853-18,

Längre fram i texten beskriver vi innehållet i mer detalj och analyserar de instrument som reglerar gränsöverskridande renskötsel i Sárevuopmi utifrån en fördjupad socialkonsekvensbeskrivning.

Lappkodicillen

Lappkodicillen är en bilaga till gränstraktatet mellan Sverige och Norge från 1751. Trots sin ålder har den en avgörande betydelse än idag. I första hand slår bilagan fast samernas rätt till fortsatt renskötsel över den nya gränsen (SOU 1986:36, s.169-176). Inledningsvis beskrivs kodicillens syfte: *"hårdane effter icke må gifwe någon anledning till oenighet och missförstånd"* angående samernas *"wanlige öfwerflyttningar"* (op cit. s.169). Kodicillen tydliggör med andra ord att samer som enligt sedvana flyttat mellan betesmarker har rätt att fortsätta göra så - oberoende av gränsen. Lappkodicillens aktualitet och betydelse har diskuterats i förhandlingar mellan Norge och Sverige sedan mitten av 1800-talet. Framför allt om huruvida kodicillen kan sägas upp av endast en av parterna; t.ex. om Norge kan bryta sig ur avtalet mot Sveriges vilja (Broderstad 2008). Framför allt argumenterade norska staten på 1900-talet att kodicillen inte längre tjänade sitt syfte och den därför borde sägas upp. Det har dock återkommande konstaterats att kodicillen inte kan sägas upp ensidigt eftersom den är en del av gränstraktatet. Den kan endast sägas upp om båda länderna är överens (Udtja Lasse 2007; Hågvar 2008; Lantto 2010; Skr. 2004/05:79). Juridiskt sakkunniga har vidare argumenterat att rätten till gränsöverskridande renskötsel bör behandlas som en internationell rättighet eftersom Lappkodicillen är ett avtal mellan två stater (Hansen och Olsen 2004; Hågvar 2008). Geir Hågvar (2008) menar exempelvis att Lappkodicillen är ett offentlighetsrättsligt bevis på rätten till gränsöverskridande renskötsel som bygger på samernas traditionella nyttjande. Även i en norsk utredning från år 1997 konstateras att innehållet i kodicillen bygger på ett erkännande av samisk egendom och användarrättigheter (NOU 1997:5). Kodicillen är därmed ett erkännande av samernas rättigheter, oberoende av hur senare lagstiftning utformats.

Renbeteskonventionerna

Renbeteskonventionerna utgör bilaterala överenskommelser mellan Sverige och Norge och reglerar rättigheterna som finns beskrivna i Lappkodicillen under en bestämd tidsperiod (Lantto 2000; SOU 1986:36). Under loppet av drygt 100 år har ett flertal renbeteskonventioner reglerat den gränsöverskridande renskötseln. Den första renbeteskonventionen skrevs under i samband med unionsupplösningen mellan Sverige och Norge 1905, kallad Karlstadskonventionen. 1972 års renbeteskonvention, den senaste i raden, slutade att gälla år 2005. Då hade den redan förlängts flera gånger (Lantto 2000; Skr. 2004/05:79). Samtliga konventionsförhandlingar har förutsatt att det är staterna som utgör legitima parter att fatta överenskommelser i frågan. Uppfattningen har dock ifrågasatts och kritik mot bristande delaktighet från det samiska folkets sida och berörda samebyar har lyfts ett flertal gånger, samt även inifrån de statligt ledda förhandlingsdelegationerna (Udtja Lasse 2007). En mer detaljerad genomgång av de olika renbeteskonventionerna och hur de påverkat Saarivuoma sameby finns under avsnitt 9.0 *Kartlagda regleringar*.

Urfolksrättsliga konventioner och deklarationer Internationellt sett är Internationella arbetsorganisationens (ILOs) konvention nummer 169 ett av de instrument som tydligast väglett folkrätten inom urfolksrättsliga frågor. År 1989 antog ILO konventionen för ursprungsfolk och stamfolk, vanligtvis kallad ILO:169. Konventionen slår fast urfolks rätt att utveckla sin kultur, sitt språk och sin identitet. Konventionen fastställer att myndigheter i en stat är skyldiga att upprätta metoder och medel för att tillgodose dessa rättigheter. Staterna förpliktigar sig att erkänna urfolks rätt till land och även respektera urfolkets kulturella och spirituella relation till land och mark (artikel 13-19). Konventionen säger också att ett folk som tvingats flytta från ett landområde ska ha rätt att återvända om förutsättningarna som föranledde flykten ändras (artikel 16). Norge ratificerade ILO:169 år 1990, medan det i Sverige, trettio år senare, fortfarande pågår en debatt om Sverige bör ratificera eller inte.

Principerna i konventionen anses dock redan utgöra riktlinjer för urfolksrätten, oavsett vilka stater som har ratificerat konventionen eller inte (se exempelvis HD 2019, T 853-18).

Deklarationen för urfolksrättigheter antogs av FN:s generalförsamling år 2007 och kan ses som ett förtydligande av internationella konventioner kring urfolkens ställning. Deklarationen tydliggör bland annat vilka förpliktelser stater har gentemot urfolk inom staternas nationsgränser (General Assembly resolution 61/295 2007). Deklarationen reglerar alltså förhållandet *mellan* olika folk och faller därmed under den internationella folkrätten. Deklarationen som sådan är inte juridiskt bindande, men kan ses ange miniminivån för hur urfolksfrågor bör regleras och behandlas. Bland annat slår deklarationen fast att ett urfolk har rätt till självbestämmande, vilket bland annat omfattar rätten att bestämma och utveckla strategier och prioriteringar för markanvändningen inom folkets traditionella landområden. När det gäller ingrepp eller förändring i markanvändning inom urfolks traditionella landområden ställs krav på att staten konsulterar och samarbetar med berört urfolk för att uppnå så kallat fritt och informerat förhandssamtycke (*free, prior and informed consent*). Det ställs även krav på att staten erbjuder effektiva metoder och möjligheter för rättvist samarbete. Staten ska även omse att minimera miljömässiga, ekonomiska, kulturella, sociala och spirituella konsekvenser av förändrad markanvändning (General Assembly resolution 61/295 2007). Både Sverige och Norge röstade för resolutionen, men Sverige framförde också vissa synpunkter (se t.ex. Löf 2016).

Nordisk samekonvention

Vägledningen kring hur *gränsöverskridande* urfolksfrågor och rättigheter kan hanteras är dock begränsad ur ett internationellt perspektiv. Utkastet till *nordisk samekonvention*, som förhandlats mellan de nordiska staterna och Sametingen under flera årtionden har därför framhållits som en internationell föregångsmodell (Carstens 2016) och som exempel på en potentiell arena för reellt samiskt inflytande i en i övrigt

sett statligt dominerad politik (Löf 2016). Med tanke på dess långsamma utveckling är det dock tveksamt vilket inflytande samekonventionen kan komma att spela. Syftet är att den ska fungera som ett instrument för att specificera samernas rätt till självbestämmande, och för harmonisering av lagstiftning mellan de nordiska länderna. I förslaget till konventionstext från 2017 anges bland annat att:

”Staterna ska underlätta samverkan mellan samer över landgränserna och sträva efter att avlägsna sådana hinder som följer av medborgarskap eller bosättningsort, eller som i övrigt beror på att samerna är ett folk bosatt över landgränserna.

Staterna ska underlätta för samerna att bevara, utöva och utveckla kultur, språk och samhällsliv över landgränserna. I detta avseende ska staterna särskilt underlätta för samerna att bedriva näringsverksamhet över dessa gränser samt utveckla möjligheter för samerna att få undervisning, hälso- och sjukvård samt socialvård i ett annat av dessa länder än bosättningslandet när detta framstår som mer ändamålsenligt.” (Nordisk samekonvention, Artikel 10, se <https://www.sametinget.se/111445>)

Det nuvarande utkastet har kritiserats från de samiska parlamenten och andra samiska röster. Bland annat rör kritiken avsaknaden av begreppet *fritt och informerat förhandssamtycke* (Sametinget 2019; SVT Nyheter 2017). Mörkenstam (2019) menar att processen om en Nordisk samekonvention illustrerar att beslut och processer med syfte att öka samiskt inflytande och självbestämmande allt för ofta är kontraproduktiva.

5. Fördjupad socialkonsekvensbeskrivning: studiens metod⁷

1.1 Tillvägagångsätt och genomförande

Vanligtvis genomförs sociala konsekvensbeskrivningar inom ramen för framtida planerade projekt. I den här studien undersöks istället upplevda konsekvenser av befintliga och tidigare regleringar av gränsöverskridande renskötsel. Vi har använt en etablerad metod för sociala konsekvensbeskrivningar (förkortat SKB) hämtad från O’Faircheallaigh (2009). Den bygger på ett antal så kallade aktiviteter som en SKB baseras på. Aktiviteterna är specifikt utvecklade för SKB som utförs i samarbete med urfolk. Syftet är att synliggöra och bidra till att öka dessa gruppers inflytande samt stärka möjliga positiva utfall av projekt. Baserat på dessa rekommendationer har följande aktiviteter legat till grund för studien: (1) beskriva dagens sociopolitiska situation, (2) identifiera vilket område och vem konventionerna påverkar, (3) synliggöra värderingar hos den påverkade gruppen, (4) identifiera relevanta lagar och renbeteskonventioner som bör ingå i kartläggningen, (5) kartlägga och förstå konsekvenser av tidigare och dagens regleringar, (6) återkoppla till berörd grupp med resultaten och (7) inarbeta deras feedback i slutprodukten (se tabell 3). Utifrån tillvägagångssättet framgår att konsekvenser dels bör förstås en personlig upplevelse, men också att det finns gemensamma och kollektiva dimensioner. Beskrivningar av konsekvenser alltid därför avhängigt av vem som uttalar sig. Det centrala i denna metod för genomförande av sociala konsekvensbeskrivningar är att det är tydligt vems/vilken grupps perspektiv som beskrivningen gör anspråk på att säga något om. I vår studie har vi återkommande haft kontakt och dialog med representanter för framförallt samebyns styrelse, som är valda att representera samebyn i olika frågor. Under fältarbetet har fler av samebyns medlemmar deltagit och bidragit på olika sätt. Även om vi sökt en bred återkoppling från samebymedlemmar på den skriftliga rapporten är det dock endast ett fåtal som har velat/kunnat bidra, även här med en tyngdpunkt på representanter från samebyns styrelse.

Den sociopolitiska beskrivningen under aktivitet 1 kan liknas vid vad som i många SKB:er kallas för baslinje. En baslinje används vanligtvis som jämförelsepunkt för att kunna utvärdera möjliga konsekvenser av olika projekt. Här används den sociopolitiska beskrivningen istället till att undersöka vilken situation Sárvuopmi är i idag och vilka utmaningar som renskötelsen står inför, d.v.s. inte som en jämförelsepunkt. Aktivitet 6 och 7 har använts för att aktivt involvera Sárvuopmi i arbetet för att försäkra att de resultat som presenteras ger en så långt som möjligt rättvis beskrivning av den undersökta frågan ur samebyns perspektiv, även medlemmarna sinsemellan har olika perspektiv och uppfattningar.

För aktivitet 5, själva konsekvensbeskrivningen, används en modell framtagen av Smyth och Vanclay (2017) som bygger på åtta kategorier som påverkar människors välmående. Vi har också använt den vägledning för konsekvensbeskrivningar rörande samisk markanvändning som Sámiid Rikkasearvi/Svenska Samernas Riksförbund (SSR) har tagit fram (SSR 2010). SSRs rekommendationer och vägledning har använts för att specificera och sätta modellen i ett renskötselperspektiv och på så sätt bidragit till att identifiera särskilda aspekter relaterade till samisk kultur och renskötsel som behöver lyftas vid SKB i en renskötselkontext. Den, utifrån SSR:s rekommendationer, anpassade modellen har väglett såväl intervjufrågor som läsning av det empiriska materialet (se tabell 2). En översikt av de olika stegen och informationskällorna återfinns i tabell 3.

⁷ För en mer detaljerad diskussion och beskrivning av metod hänvisar vi till Grönvall (2019).

Den största delen av datainsamlingen skedde under fältarbete, under Sárevuopmis kalvmärkning i juli 2018 i Áltesjávri, Norge. Tre semi-strukturerade intervjuer genomfördes med medlemmar i samebyn. Intervjuerna spelades in och transkriberades. Utöver det utfördes fältobservationer, informella samtal och annat informationsutbyte med medlemmar. Detaljerade anteckningar togs under dessa aktiviteter. Nyhetsartiklar, polisrapporter och pressmeddelanden har därutöver använts för att komplettera medlem-

marnas berättelser, främst för att slå fast tidpunkter för avgörande händelser. Medlemmar har vid flera tillfällen erbjudits möjlighet att komplettera, förtydliga och komma med kommentarer på enskilda redogörelser samt på rapporten i sin helhet.

Tabell 2: Visar använda aspekter från Smyth and Vanclys SKB modell och vägledande aspekter från SSR:s rapport om samisk markanvändning.

Tabell 2

Kategorier som lyfts i Smyth and Vanclys SKB modell:	Människors möjligheter och förmågor	Socialt stöd och samhällskontext	Kultur och religion	Försörjningsmöjligheter och tillgångar	Markanvändning och naturresurstillgångar
Vägledande aspekter att ta hänsyn till från SSRs rapport:	Oro för framtiden	Konflikter och/eller konkurrens mellan samebyar	Kulturell identitet	Samlingsplatser, kalvningsland, flyttleder samt andra funktionellt viktiga områden för renskötseln.	Markanvändning på kalvningsland
	Välmående, belastningar och risker	Samebyars relation till övrig lokalbefolkning	Språk och kunskapsöverföring inom samebyn	Behov av tekniskt stöd, t.ex. helikopter och lastbilstransporter	Betesro för renarna
	Känsla av marginalisering	Juridiska rättigheter; så som renskötselrätten	Deltagande i kulturellt betydelsefulla renskötselaktiviteter, t.ex. kalvmärkning	Arbetsinsatser och kostnader. Kapacitet att möta ökad belastning.	Flyttleder och samlingsplatser
			Kulturarv och kulturhistoria	Renarnas välmående, t.ex. stressfaktorer för djuren	Alternativ markanvändning

Tabell 3

Aktiviteter använda i genomförandet av fördjupad socialkonsekvensbeskrivning, utvecklade från O'Faircheallaigh, 2009.

AKTIVITETER	SYFTE	CENTRALA FRÅGESTÄLLNINGAR	INFORMATIONSKÄLLOR
1. SOCIOPOLITISK SITUATION	Att beskriva och förstå dagens sociopolitiska situation för Sárevuopmi	Hur är området använt idag? Vad är den sociopolitiska situationen i området och för Saarivuoma sameby idag? Vilka utmaningar står Sárevuopmis renskötsel inför?	• Intervjuer och samtal med medlemmar från Sárevuopmi • Återkoppling från medlemmar via muntlig kommunikation • Lappkodicillen från 1751, återfinns i SOU 1986:36 (pp.169-176) • Vetenskapliga artiklar rörande rennäringens förutsättningar • Nyhetsartiklar som beskriver dagens konflikter mellan aktörer
2. OMRÅDESBESKRIVNING	Att identifiera vilket område som de undersökta reglerna har påverkat. Både i form av geografiskt område och vilka människor som regleringarna har påverkat.	Vilket område har påverkats? Vem har påverkats?	• Intervjuer och samtal med medlemmar från Sárevuopmi • Återkoppling från medlemmar via muntlig kommunikation • Renbeteskonvention från 1949 och 1972, inklusive ändringar 1984 och 2002 (SFS 1972:114; SFS 1984:903; SFS 2002:88) • Informationsblad från Sárevuopmi, utdelat i samband med protester 2007 (Sárevuopmi 2007)
3. VÄRDERINGSBESKRIVNING	Att synliggöra vad den påverkade gruppen prioriterar och värderar i livet.	Vad är viktigt för medlemmar av samebyn? Vad skulle göra livet bättre eller/och sämre för dem?	• Intervjuer, samtal och deltagande aktiviteter med medlemmar i Sárevuopmi
4. ATT KARTLÄGGA REGLERINGAR	Att kartlägga olika bilaterala och nationella regleringar av gränsöverskridande renskötsel som har påverkat Saarivuoma sameby	Vilka regleringar har påverkat Sárevuopmi över tid?	• Lappkodicillen från 1751, återfinns i SOU 1986:36 (pp.169-176) • Renbeteskonvention från 1949 och 1972, inklusive ändringar 1984 och 2002 (SFS 1972:114; SFS 1984:903; SFS 2002:88) • Skrivelse till riksdagen (Skr. 2004/05:79) • Norsk nationell lag sedan 2005 (Endringslov til reinbeiteloven 2005) • Informationsblad från Sárevuopmi, utdelat i samband med protester 2007 (Sárevuopmi 2007) • Litteratur om gränsöverskridande rennäring (Lantto 2010;2011)
5. KONSEKVENSBESKRIVNING	Att förstå vilka konsekvenser som de undersökta reglerna har haft för Sárevuopmi	Vilka konsekvenser uppfattar medlemmar från samebyn att regleringarna har haft? Hur var deras liv och verksamheten under de olika konventionerna?	• Intervjuer, samtal och deltagande aktiviteter med medlemmar i Sárevuopmi • Återkoppling från medlemmar via muntlig kommunikation • Nyhetsartiklar som beskriver händelseförlopp

AKTIVITETER	SYFTE	CENTRALA FRÅ- GESTÄLLNINGAR	INFORMATIONSKÄLLOR
6. KOMMUNICERA SKB AKTIVITETER TILL DEN PÅVER- KADE GRUPPEN	Att försäkra aktivt deltagande av medlemmar i Sárevuopmi	Resultat av SKB aktiviteter delade med medlemmar på ett förståeligt och övergripligt sätt.	Återkoppling från medlemmar via muntlig och skriftlig kommunikation
7. REGLERA RESULTAT UTIFRÅN ÅTER- KOPPLINGEN	Att försäkra att områdesbeskrivning, socio-politisk situation, värderingar och konsekvenser har beskrivits på ett sätt som Sárevuopmi kan ställa sig bakom.		Återkoppling från medlemmar via muntlig och skriftlig kommunikation

Sárevuopmi samebys kalvmärkning vid Áltesjávri, sommaren 2018. Fotograf: Agnes Grönvall

6. Dagens sociopolitiska situation för gränsöverskridande renskötsel i Sárevuopmi

Enligt Sveriges regering reglerar sedan år 2005 bestämmelserna från 1751 års Lappkodicill den gränsöverskridande renskötseln (Skr. 2004/05:79). Sárevuopmi följer dessa direktiv och agerar utifrån kodicillens bestämmelser (Sárevuopmi 2007). Det innebär att samebyn varje år rapporterar till fylkesmannen i Troms fylke om, när och med hur många renar de passerar gränsen. I enlighet med Lappkodicillen betalar de en mindre summa per djur till fylkesmannen (Nutti P-A. pers. komm. 2018-07-06). Norge motsätter sig denna tolkning och menar att Sárevuopmis markanvändning ska följa den norska konventionslagen (Sveriges Radio 2007a) (läs mer under tabell 1). Om Sárevuopmi istället skulle agera efter konventionslagen skulle samebyns renar inte få passera riksgränsen innan första maj, inte få vara kvar på norsk sida efter 14 september och vara geografiskt begränsade till de gamla konventionsområdena som fastställdes år 1984. Enligt norska myndigheter är allt annat agerande en överträdelse av norsk lag som bör straffas med böter (Endringslov til reinbeitesloven, 2005). Med utgångspunkt i att Lappkodicillen är giltig överklagar dock Sárevuopmi alla böter och har i dagsläget en större skuld hos norska kronofogden (Nutti P-A. 2018-07-04; Sikku, O.-J 2018-07-31)

Sárevuopmi driver för närvarande en rättslig process mot norska staten om rätten till bete i Altevratn-området (se Sameradion 2018b, Sameradion 2019). Samebyn menar att de genom Lappkodicillen, Altevratn-domen⁸ och enligt internationell rätt⁹ har rätt till renskötsel på markerna kring Áltesjávri och att den

norska lagen kränker dessa rättigheter (Sárevuopmi 2007). Samebyns förhoppning är att den rättsliga processen kommer leda till ett erkännande av deras rättigheter och ett klagande av den rättsliga situationen (Nutti P-A. 2018-07-04; Sikku, O.-J 2018-07-31). Förhandlingarna inleddes i Tingsretten november 2018, och i domen som föll 27 november gick Sárevuopmi förlorande ur fallet (TSENJ-2018-26537). Samebyn har överklagat domen till Lagmannarätten, motsvarade svenska hovrätten (Sameradion & SVT Sápmi 2018c). Processen inleddes i november 2019 och dom har, i skrivande stund, ännu inte fallit.

⁸ RT.1968 s. 429, Altevratndomen, Høyesteretten, Oslo, se Box 1.

⁹ Se avsnitt ”3.1 Rättslig grund för gränsöverskridande renskötsel”

Box 1: Altevatndomen 1968

Altevatndomen avgjorde 1968 rätten till ersättning vid expropriering för Sárevuopmi och Dálmá, och är ett avgörande rättsbeslut för norsk rennäring och samiska rättigheter (Broderstad 2008; Hågvar 2008; RT. 1968 s. 429). I samband med att sjön Áltesjávri dämades 1961 av Statkraft förlorade Sárevuopmi och Dálmá betesmarker som lades under vatten när den nya sjön uppstod (Nutti 2018-07-04). Norska Vassdrags- och Elektrisitetsvesen hade förhandlat fram ett avtal om finansiell ersättning för den förlorade betesmarken till renskötseln men det norska utrikesministeriet och jordbruksministeriet godkände inte avtalet. De menade att den då gällande renbeteskonventionen inte gav samerna från den svenska sidan rättigheter i Norge, utan menade att frågan om ersättning istället skulle avgöras mellan staterna. Sárevuopmi och Dálmá samebyar tog frågan till domstol och 1968 kom domslutet från Høyesterett i Norge (Broderstad 2008). I domen klargjordes att Sárevuopmi/ hade upparbetat sedvanerätt till markerna och därför hade rätt till kompensation i form av finansiell ersättning för de förlorade betesmarkerna enligt expropriationsrätten. Domstolen menade att det handlade om en privaträttslig sak, d.v.s. en rättighet som inte skapas av statlig lagstiftning utan en rättighet som samerna förvärvat genom nyttjande av markerna i hundratals år (RT., 1968 s. 429). Detta skiljer sig från den tidigare norska lagstiftningen, där rätten till renskötsel inom renbetesdistrikten var reglerad i lag och också kunde ändras vid en ny lag (Broderstad 2008; Hågvar 2008).

För Sárevuopmi har dock Altevatndomen inte fått de konsekvenser som medlemmarna själva, och många med dem, hoppades på (Broderstad 2008; Hågvar 2008; Nutti 2018-07-04). Inför förhandlingarna om 1972 års renbeteskonvention fanns förhoppningar om att Altevatndomen skulle förändra trenden med begränsande regleringar i renbeteskonventionerna för Sárevuopmi. Men det svenska förhandlingsteamet tog inte upp Altevatndomen som stöd för Sárevuopmis sak eller rätt till Áltesjávriområdet. Broderstad pekar på att det snarare har varit de politiska intressena som väglett renbetesförhandlingarna än de juridiska rättigheterna (Broderstad 2008).

7. Områdesbeskrivning

7.1. Vilket område påverkas/har påverkats av den statliga regleringen

Det primärt undersökta geografiska området ligger i Bardu kommun och Målselvs kommun, Troms fylke, i Nordnorge. I början av 1900-talet sträckte sig samebyns marker från nationsgränsen och västerut till ön Senja på norska kusten. Hela området är fjällområden och har använts som vår-, sommar- och höstbetesmarker. Idag används ett mindre område från nationsgränsen fram till Europaväg E6 (Sárevuopmi 2007; Fältanteckningar). Markerna i Dieváid vággi/Dividalen och i närheten av sjön Áltesjávri är för renen och renskötseln i Sárevuopmi särskilt viktiga områden eftersom detta är samebyns kalvnings- och kalvmärkningsområden. Även om den omedelbara påverkan av regleringarna är mest påtaglig inom detta område märks konsekvenser även för samebyns marker och markanvändning i stort. Regleringen leder till en, sammantaget sett, mer ansträngd situation för renskötseln (se avsnitt 11).

Inom samebyns vår, sommar och höstbetesmarker pågår annan konkurrerande markanvändning. I Sárevuopmis fall rör det sig om fritidsstugor, vattenkraftverk, turism och friluftsliv inom nationalparken Dieváid vággi/Övre Dividal samt renskötsel inom norska renbetesdistrikt. Inom Nationalparken gäller tillståndskrav och resektioner av terrängkörning, inkluderat körning inom renskötselverksamhet. Runt sjön Áltesjávri finns det omkring 400 fritidshyttor som används av privatpersoner. Áltesjávri är uppdämd sedan 1961 (Statkraft), vilket innebär att Sárevuopmi i samband med vattenregleringen förlorade bland annat betesmark och gamla boplatser som lades under vatten när den nya sjön uppstod. Som tidigare nämnts klargjorde Altevandomen år 1968 att Sárevuopmi hade upparbetat sedvanerätt till markerna och därför även hade rätt till kompensation i form av finansiell ersättning för förlorade betesmarker enligt expropriationsrätten (RT. 1968 s. 429). Ersättningen har betalats ut men är sedan länge investerad i verksamheten (Nutti, P-A. pers komm. 2018-10-26).

Under vintern används emellertid samma betesmarker av ett norskt renbetesdistrikt (distrikt 12). Trots att fjällmarker traditionellt sett inte används som vinterbete blev renbetesdistrikt 12 hänvisad till markerna för just vinterbete på 1960-talet (TOSLO-2015-158639). Ol-Johán

Sikku förklarar att användningen av markerna vintertid försämrar kvalitén på det, för samebyn, viktiga vårarbetet. Våren är den tid på året som markerar starten på renskötselåret då renarna får kalvar. Våren är därför renskötselns känsligaste period och tillgången till och kvalitén på vårarbete är av särskilt stor betydelse. Utöver den negativa påverkan på betesresurserna finns också risk att samebyns och renbetesdistriktets renhjordar blandas samman, framförallt under flyttningstider. Om samebyns renar slår följe med renbetesdistriktets renar hamnar de ofta för långt bort för att kunna hämtas tillbaka och renskötare i samebyn beskriver det som en förlorad tillgång (intervju med renskötare 2018-07-05).

7.2. Vilka påverkats/ har påverkats?

Då regleringarna berör samebyar och renbetesdistrikt som praktiserar gränsöverskridande renskötsel (SFS 1972:114; SOU 1986:36) påverkas i detta fall samtliga samebyns medlemmar. Konsekvenserna märks tydligast för

Renskötare spanar över betesmarkerna kring Áltesjávri inför kalvmärkning, sommaren 2018. Fotograf: Agnes Grönvall

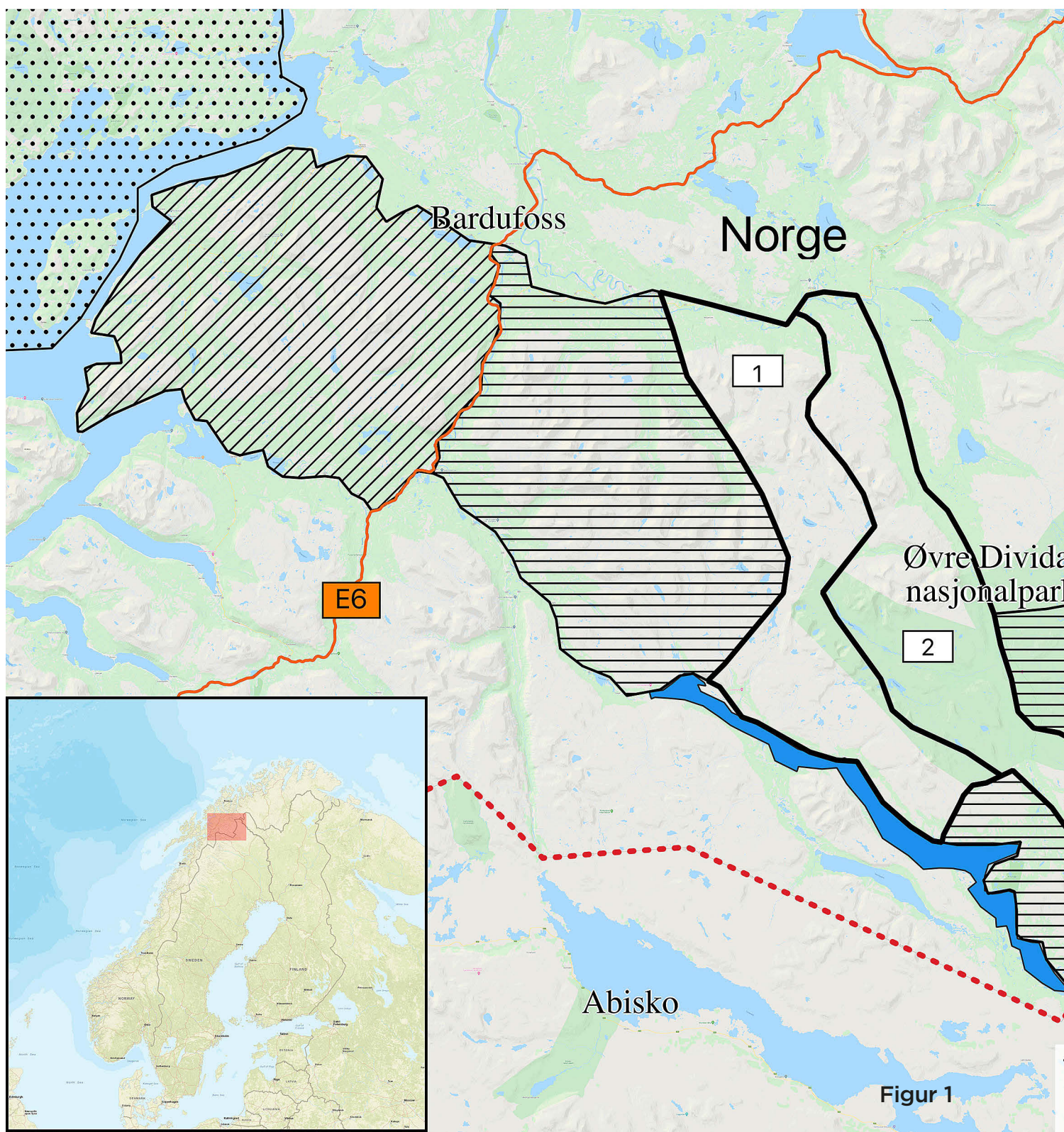

de medlemmar som dagligen arbetar inom renskötseln och som på ett konkret sätt därför tvingas anpassa sina aktiviteter och renskötselarbetet efter regleringarna och tolkningen av dessa (Fältanteckningar; Sikku, O.-J 2018-07-31). Även kalvmärkningen påverkas. Kalvmärkningen är en viktig kulturell och social händelse inom renskötselåret och vanligtvis deltar många fler än de som dagligen jobbar med renarna. Eftersom samebyn bär ett kollektivt ansvar för att hantera kostnader, inklusive uppkomna böter om de inte avskrivs, riskerar alla medlemmar att drabbas även ekonomiskt. Samtliga påverkas med andra ord av regleringen (Fältanteckningar, läs mer i avsnitt 8).

Enligt rennäringslagen (SFS 1971:437) räknas som medlem i samebyn alla som aktivt deltar eller tidigare deltagit i samebyns renskötselarbete, samt deras makar/makor och hemmavarande barn (§ 11). Lagen ställer också krav på att en medlem i sameby måste vara same men slår inte fast vad det innebär inom ramen för RNL. Sáre-

vuopmi menar dock att den ordagranna definitionen i lagen är för snäv och samebyn tillämpar därför en vidare definition där medlemskap istället baseras på ursprung i och anknytning till Sárevuopmi. En tolkning som de menar har stöd bland annat i urfolksrätten. Ol-Johán Sikku förtydligar att samebyn enligt internationella konventioner har en urfolksgrundad rätt till marken¹⁰. Det innebär att alla samer med anknytning till Sárevuopmis marker, oavsett om de äger eller sköter ren, påverkas av den begränsning regleringen innebär, och markernas kulturarv likaså (pers. komm. Sikku, 2018-07-31). Eftersom studien tar utgångspunkt i Sárevuopmis perspektiv har vi här anammat deras förhållningssätt till vem som är medlem i samebyn.

¹⁰ Något som också framgår av rennäringslagen. Renskötselrätten tillfaller samerna som folk, men utövatet begränsas i praktiken av samebymedlemskapet

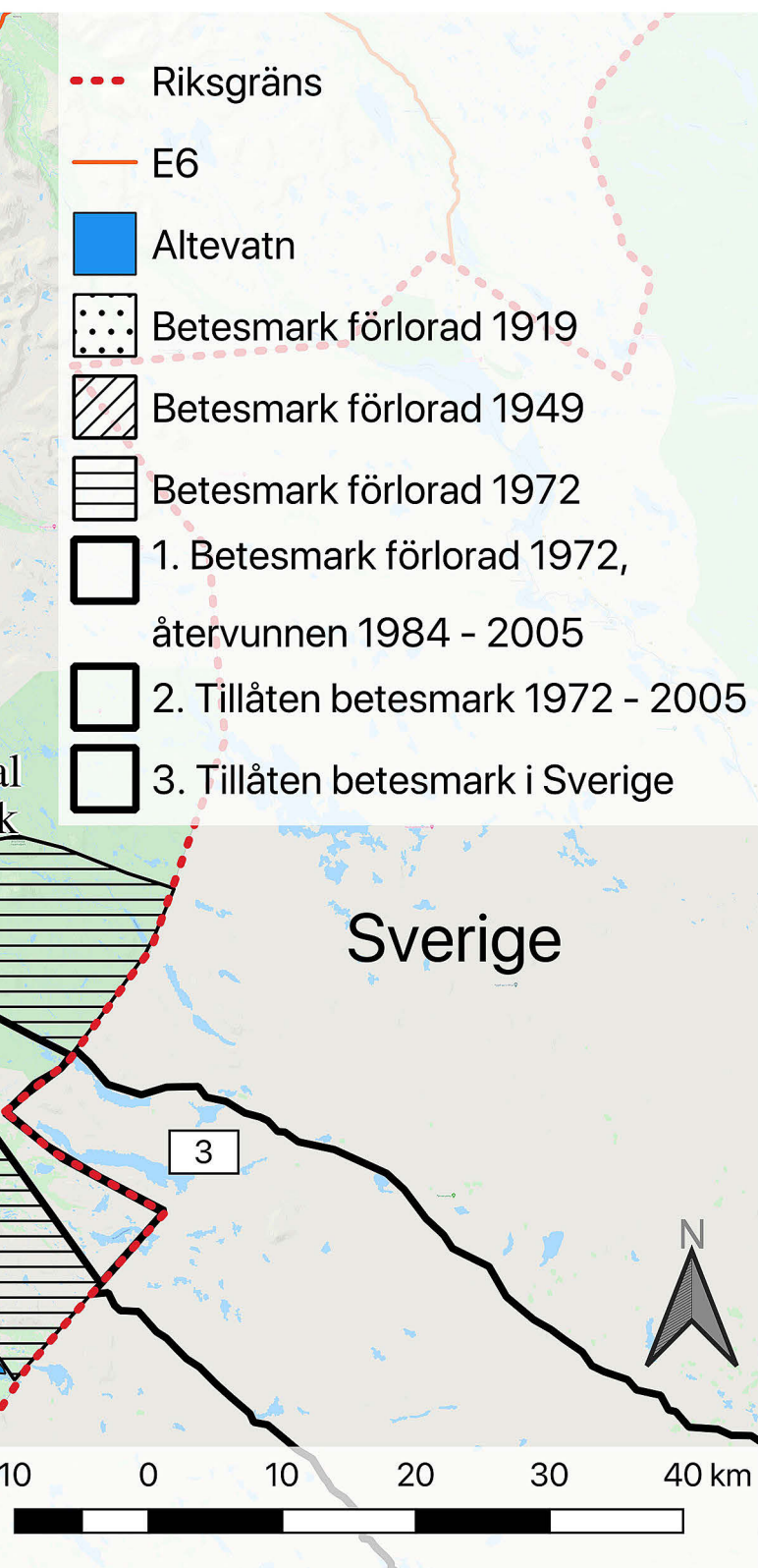

8. Värderingar och prioriteringar

För att förstå vidden av och hur konsekvenserna av regleringen av den gränsöverskridande renskötseln *upplevs* av den berörda gruppen krävs en utgångspunkt i samebyns kollektiva och medlemmarnas individuella värderingar och prioriteringar. Här följer en sammanfattning av några av de viktigaste.

Renskötseln är mer än ett jobb

Medlemmar i samebyn betonar att det samiska arvet och traditionen, där renskötseln ingår, spelar en central roll i deras liv. Renskötseln är mycket *mer* än en näring och inkomst; den är del av ett arv, en kultur och central del i deras livsstil. Som renskötare kretsar vardagen runt re-

Figur 1: Karta visar regleringar av Sárvuopmis markanvändning från 1919 till 2005. Samebyns marker sträcker sig längre in på svenska sidan av Sápmi än vad kartan illustrerar. Upphovsman Tor Hansson Frank

som en frihet och situationsanpassning: "Du bestämmer din tid själv. Eller inte bara du, det är vädret. Det är vädret." (Nutti, P-A. 2018-07-04). Flera renskötare instämmer i att anpassning till naturens och vädrets förutsättningar är en naturlig del av verksamheten och livet som renskötare (Renskötare 2018-07-05; Fältanteckningar). Bilden stämmer väl överens med hur synen på renskötsel nedteknats av andra renskötare (t.ex. Kuoljok 2007) och beskrivits i samtida forskning (t.ex. Löf et al. 2012).

Kalvmärkningens kulturella betydelse

Varje sommar under några veckors tid samlas medlemmar återigen vid Áltesjávri för att märka årets kalvar. Det är en viktig del i renskötselåret men även en viktig kulturell och social händelse för medlemmarna. Ett stort antal medlemmar, även medlemmar som till vardags inte är aktiva i verksamheten, deltar för att se årets kalvar och socialisera. Traditionella metoder och renskötarnas praktikbaserade kunskap förs vidare till yngre generationer, som får öva sig i att fånga och märka kalvar. Under dessa veckor bor medlemmar i renvaktarstugor, husvagnar eller *lávvu*¹¹ (kåtor) runtom Áltesjávri (Fältanteckningar).

Historisk och kulturell anknytning till Altevattet

Det finns en stark historisk och kulturell anknytning till renbetesmarkerna i Romsa/Troms och till Áltesjávri i synnerhet. Vid Áltesjávri finns gamla samiska boplatser som uppskattas vara från 1600-talet (RT.1968 s. 429). Dessa boplatser är familjespecifika *lávuplatser*; Sikku-platsen, Nutti-platsen etc. Platserna används idag åter av medlemmar från dessa familjer under kalvmärkningsveckorna. En renskötare uttrycker att arbetet är *roligare* nu när de efter 30 års uppehåll är tillbaka till de marker där hans far- och morföräldrar spenderade sina somrar och märkte sina kalvar. Men även för att de kan vara

nen; "Allt handlar om renen" (Fältanteckningar). Per-Anders Nutti förklarar att samerna följer och anpassar sig och renskötselarbetet efter renarnas naturliga beteende, utan att kontrollera renen: "...renen drar sig automatiskt. När den ser att nu är det dags att börja flytta, och då gör dom det. Och samerna följer med." Han beskriver arbetet

¹¹ Den nordsamiska termen *lávvu* används här istället för kåta.

där "renarna ändå har varit hela tiden." (Renskötare 2018-07-05). Anknytningarna till Áltesjávri är ett kulturarv och av högt värde för medlemmarna.

Rätten till land

Den historiska anknytningen till markerna är också förutsättningen för rätten till markerna. Per-Anders Nutti förklarar: *"Vi ärver vår rätt från våra föräldrar, våra föräldrar är de som har stridit för vår rätt för att vi ska kunna få använda dessa marker."* (Nutti, P-A. 2018-07-04). Samebyn menar att både lappkodicillen och høyesterettens beslut i Áltesjávrimålet 1968 bevisar att de har en etablerad och nedärvd rätt till markerna. En rättighet som samebyn menar att den norska regleringen av gränsöverskridande renskötsel idag kränker. Utan ett erkännande av deras rätt till renskötsel i Áltesjávri är deras kulturarv, tradition och identitet hotad (Sárevuopmi 2007). Därför, säger Ol-Johán Sikku, att det är viktigt att fortsätta kämpa för ett erkännande av rättigheter: *"...man kan inte ge upp för då har man gett upp för nästa generation"* (Sikku, O-J. 2018-07-31).

Lugn och ro för människor och djur

Utöver erkända och införlivade rättigheter till land, beskriver medlemmar en vilja om att få en konfliktfri vardag; *"Man vill ju få slut på det. Det är ju det. Det är roligare för, ja allihop, helt enkelt"* (Renskötare 2018-07-05). Medlemmarna vill ha lugn och ro för både människor och djur: *"...vi vill ju att våra renar ska må bra, att de ska få beta i lugn och ro, så att vi får återväxt."* (Nutti 2018).

9. Kartlagda regleringar

För att förstå vilka konsekvenser som regleringar av gränsöverskridande renskötelse haft på Sárevuopmi behöver vi förstå regleringarnas innehåll och utformning. Här kartläggs och beskrivs de statliga och bilaterala regleringar som reglerat Sárevuopmis gränsöverskridande renskötelse sedan 1751.

9.1. Lappkodicillen

Lappkodicillen anger att de överflyttande samerna från både Sverige och Norge årligen ska redogöra till det andra landet det antal renar de ämnar passera gränsen med samt om de anser jaga och fiska. Därav betalas en mindre summa per djur samt för jakt och fiske. Med detta gjort finns inga mer restriktioner: *”Med detta ofwan nämde bewis passerar han sedan utan hinder och vidare tilltal fram och tillbaka”* (artikel 17). Lappkodicillen innehåller alltså inga bestämmelser om områdes- eller tidsbegränsningar, som de moderna konventionerna har gjort. På sätt och vis kan Lappkodicillen ses som en form av baslinje i studien eftersom kodicillen slår fast och lägger en rättslig grund för samernas gränsöverskridande renskötelsen baserat på deras sedvanliga bruk.

9.2. Renbeteskonventionerna

Från 1905 har den generella trenden, med enstaka undantag, varit att renbeteskonventionerna inneburit en successivt allt striktare reglering (Lantto 2000; Sárevuopmi 2007; Udtja Lasse 2007). En översiktlig illustration av de olika renbeteskonventionerna över tid återfinns i figur 2. Reglering av den gränsöverskridande renskötelsen i renbeteskonventionerna har främst skett genom bestämmelser om tillåtet *renbetesområde* och *tidsperiod* för betes användning i det andra landet. Dessa bestämmelser har inte tagit hänsyn till landskapet eller förändrade förutsättningar utan har varit statiska under den tidsperiod som konventionen avser (SFS 1972:114; SFS 1984:903; SFS 2002:88). Sedan 1919 har renbeteskonventionerna också begränsat *antalet* tillåtna renar inom varje betesområde. 1919 års konvention begränsade drastiskt antalet tillåtna renar i Troms fylke. För att inte överskrida det antalet fattade svenska myndigheter beslut

om tvångsförflyttning av familjer och renskötare i de tre nordligaste samebyarna, inklusive Sárevuopmi (Marainen 1984; Marainen pers. komm. 2018-10-09; se också avsnitt 10.2).

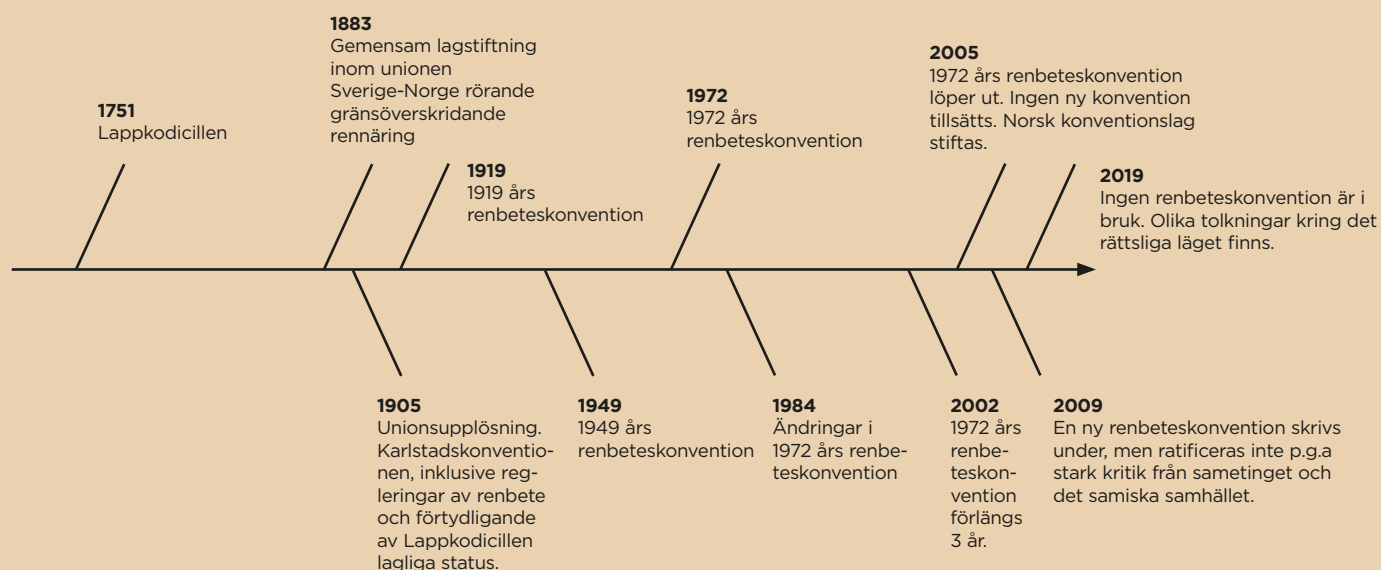
Redan från början av 1900-talet har renbeteskonventionerna innehållit föreskrifter om böter vid kränkningar av konventionsreglerna. Generellt har bötesbestämmelserna inneburit att om samebyns renar inte uppehållit sig inom området och/eller tidsramen krävdes samebyn på en betesavgift per ren. 1972 års bötesföreskrifter utgjordes dels av en fast avgift per ren och dels en avgift/ren/dag som renen befann sig utanför konventionens uppgörelse. Om renen inte hade flyttats inom fjorton dagar ökade avgiften ytterligare (SFS 1972:114)). Under giltighetstiden för 1972 års konvention var det länsstyrelserna som drev in böterna från samebyarna (Nutti, P-A. pers. komm. 2018-10-26).

Vid överenskommelsen mellan Sverige och Norge i och med 1972 års renbeteskonvention hade Sárevuopmi uppskattningsvis förlorat tillgången till mer än två tredjedelar av sina marker i Norge jämfört med 1919 (se figur 1). Konventionen från 1972, som är den senaste i raden, gör gällande att Sárevuopmis renar får vistas i Norge från 1 maj till 14 september. Något årtionde senare, 1984, gjordes dock en ändring som innebar en utökning av tillåtet markområde och en viss flexibilitet i tidsbegränsningen (SFS 1984:903). 1972 års renbeteskonvention innehöll också beslut om att upprätta renstängsel längs det tillåtna området för renbete (SFS 1972:114). Det är dock oklart hur mycket av det planerade stängslet som faktiskt sattes upp. Medlemmar i Sárevuopmi beskriver att de stängsel som sattes upp snöade över och att renarna då har kunnat ta sig över utan svårigheter. Medlemmarna berättar även att trasigt stängsel fortfarande ligger kvar uppe på fjället (Fältanteckningar). Kartbilden över konventionsområdena på sidan 26 visar hur den tillåtna markanvändningen har begränsats över tid.

9.3. Norsk konventionslag

Sedan 2005 reglerar norsk nationell lagstiftning rensköt-
selutövandet på norsk sida genom en lag som i vanligt
tal kallas konventionslagen. Lagen bygger på 1972 års
konvention och de ändringar som gjordes 1984. Enligt
konventionslagen ska därför Sárevuopmi förhålla sig
till samma områdesbestämmelser och tidsbestämme-
lser som 1972 års konvention. Lagen innehåller, precis
som konventionen, en bötesavgift per ren om dessa
regleringar bryts (Endringslov til reinbeite-loven 2005).
Till skillnad från tiden innan 2005, är inte länsstyrelsen
mellanhand, utan böter utfärdas direkt till samebyn av
norska myndigheter. Om boten inte betalas går skulden
till motsvarande norska kronofogden (Nutti, P-A. pers
komm. 2018-10-26).

Figur 3. Tidslinje över regleringar av gränsöverskridande
rennäring från 1751 till 2019.

10. Kartläggning av konsekvenser

Här beskrivs de upplevda konsekvenserna av regleringen av gränsöverskridande renskötsel. Konsekvenserna presenteras med hjälp av den specifika metod för SKB som tidigare beskrivits.¹²

10.1. Mark- och resursanvändning

Begränsad markanvändning

Syftet med renbeteskonventionerna och med den norska konventionslagen är, i princip, att begränsa den svenska gränsöverskridande renskötselns markanvändning genom att begränsa tillgången till betesmark. Förutsättningarna för Sárevuopmis markanvändning begränsades drastiskt mellan 1919 och 2005. Från och med år 1972 hade samebyn inte heller längre tillgång till Áltesjávri och sina traditionella kalvningsområden (Sárevuopmi 2007; se figur 1). Vad som *inte* förändrades däremot var renarnas markanvändning och naturliga vandringsmönster. Renarna betade i samma områden som tidigare, oavsett konventionsbestämmelser (Renskötare 2018-07-05). Gränserna för konventionsområdena var varken anpassade efter områdets topografiska förutsättningar eller renarnas betesbeteende och säsongsbundna förflyttningar (Sárevuopmi 2007). Därför försvårades Sárevuopmis renskötsel när rensköterna försökte anpassa verksamheten till den markanvändning som var tillåten enligt renbeteskonventionerna men som inte var anpassad efter renens behov (se mer under Avsnitt 10.3 *Försörjning; tillgångar och förutsättningar*).

Avsaknaden av detaljstyrda regleringar från 2005 möjliggjorde utökad, mer flexibel och strategisk markanvändning.

När 1972 års renbeteskonvention utgick 2005 förändrades förutsättningarna för Sárevuopmis renskötsel på nytt. Samebyn återtog en del av sina traditionella betesmarker med stöd i tolkningen av Lappkodicillen som rådande lagstiftning. De använder sedan dess all betesmark från nationsgränsen fram till väg E6 som fungerar som en barriär i landskapet vilket, i dagsläget, omöjliggör användning av betesmarken på den västra sidan vägen. Sedan år 2005, används återigen Áltesjávri till kalvmärkning under somrarna. Verksamhetens markanvändning är därför bättre anpassad till renarnas

betesbeteende och förflyttningar och därför också mer strategisk sett ur samebyns perspektiv. När renskötseln inte längre behöver anpassa sig efter statiska områdesbestämmelser ökar flexibiliteten i verksamheten generellt, vilket medför ökad anpassningsförmåga till lokala, säsong- och väderförhållanden (se t.ex. Löf et al. 2012 och läs mer under avsnitt 11).

10.2. Samhälle, socialt stöd och politisk kontext

Restriktioner i 1919 års konvention ledde till tvångsförflyttningar av samer i Sverige

1919 års renbeteskonvention medförde mycket stora restriktioner av antalet tillåtna renar i Troms. För att kunna upprätthålla konventionen beslöt svenska myndigheter genom Lappväsandet att tvångsförflytta rensköttande samer från de nordligaste samebyarna söderut i Sápmi. Det förefaller oklart om tillgången på betesresurser i sig var avgörande för tvångsförflyttningarna eller om det handlade mer om maktutövning från myndighetens sida (Walkeapää 2012 s.145-162). Beslutet om tvångsförflyttning verkställdes under, såväl hot om som verkställd, tvångssläkt. Beslutet föranledde därmed stora förflyttningar av rensköttande nordsamiska familjer. Genom att fly på eget bevåg kunde familjer behålla viss kontroll över val av tillflyktsort och sina renar, och därmed förekomma statens tvångsförflyttningar

¹² Inga konsekvenser identifierades under kategorin *Levande miljöer*

och tvångsslakt. Johannes Marainen, släktforskare född i Sárevuopmi, berättar: *"...frivilligt var det men man visste ju vad som skulle komma"* (pers. komm. 2018-10-09). Under dessa påtvingade omständigheter flyttade flera stora renskötande släkter till området tillhörande Sárevuopmi, bland annat släkterna Sikku, Labba och Skum. Betestrycket ökade i Sárevuopmi och ledde till att andra släkter, såsom Allas och Kansa hemmahörande i Sárevuopmi, i sin tur flyttade till samebyar längre söderut. Detta gör att en stor del av dagens medlemmar i Sárevuopmi ursprungligen har rötter i Guovdageaidnu, som idag räknas till det nordnorska området (Marainen J., pers. komm. 2018-10-09).

Johannes Marainen menar att det finns skillnader mellan hur familjerna anpassade sig till sina nya hemorter beroende på om de flydde på eget initiativ eller om myndigheterna flyttade dem med tvång. De familjer, som efter statens hot, hamnade i Sárevuopmi möttes av en annan samisk dialekt men en liknande kultur och renskötselkultur. I stora drag beskriver Marainen hur många av de inflyttade anpassade sitt språk och sin klädedräkt samt gifte in sig i familjer i samebyn. Det råder däremot inga tvivel om att tvångsförflyttningarna har skapat personliga och samhälleliga trauman med många kännbara effekter än i dag (Marainen J. pers. komm. 2018-10-09). Frågan är bland annat högaktuell genom det nu pågående rättsfall där Vapsten lappby har stämt Vapsten sameby över rättigheterna till mark och renskötsel. Det hävdas vara det första i sitt slag där en grupp samer stämmer en annan¹³ men grundproblematiken har sin grund i statens tvångsförflyttningar och koloniala politik. Ett nyligt livesant seminarium kring tvångsförflyttningarna visar också hur levande dessa trauman är; samer utsatta för tvångsförflyttning vittnar bland annat om förlorade modersmål, historieanknytning, familje- och vänskapsrelationer samt förlorad tillhörighet och rättighet till traditionella marker. En kvinna beskrev sina känslor: *"Jag känner inte att jag tillhör någonting i Sameland eftersom vi tvångsförflyttades hit och dit"*. Även samer i de områden där de tvångsförflyttade hamnade eller placerades påverkades på likartade sätt. Tvångsförflyttningarna har skapat djupa trauman och öppna sår. Samtalen som fördes på seminariet vittnar om mycket

starka känslor av saknad till markerna och förlorad samisk tillhörighet.¹⁴ Statens agerande visar på en total avsaknad på förståelse för markernas betydelse för samernas kultur, levnadsföring, hälsa och rättigheter.

Lokal konflikt med norska myndigheter

Sárevuopmis återkomst till samebyns traditionella marker kring Áltesjávri står i strid med den norska konventionslagen. Den norska rennäringsmyndigheten i Troms fylke, *reindriftenheten*, har vid flera tillfällen försökt tvinga bort Sárevuopmis renskötselverksamhet från området. Bland annat genom att beslagta material till rengärden och driva ren med helikopter bort från Áltesjávri mot svenska gränsen (se mer detaljer i tabell 1). Sättet norska myndigheter har agerat sedan 2005 har kraftigt försämrat samebyns förtroende för norska staten. Sárevuopmi har flera gånger protesterat mot myndighetens agerande genom att demonstrera och uppmärksamma händelser i media (se mer detaljer i tabell 1). Samebyn när inga förhoppningar om att norska staten självmant ändrar inställning till samebyn och deras rätt att nyttja området. Flera renskötare uttrycker att *Norge vill ha bort oss från Áltesjávri* (Fältanteckningar). En renskötare framhåller att *"...vi blir ifrågasatta alltid, vad vi än gör"* (Nutti P-A. 2018-07-04).

¹³ Sameradien har t.ex. gjort djupgående reportage om den pågående rättegången mellan Vapsten sameby och Vapsten lappby där frågor om tillhörighet, renskötselrätt och tvångsförflyttning - liksom statens bristande hantering av frågorna - utgör centrala konfliktytor. <https://sverigesradio.se/sida/grupp-sida.aspx?programid=2327&grupp=33504>. För ett historiskt perspektiv på frågan se Lantto 2014.

¹⁴ Seminarium: de tvångsförflyttade, 2019-10-04, arrangerat av Interreg Aktene, Samiska förvaltningskommuner Sorsele, Arjeplog och Arvidsjaur samt Renägarförbundet. Med stöd från Region Norrbotten och Region Västerbotten samt samiska förvaltningskommun Lycksele. <https://www.sorsele.se/kalender/seminarium-de-tvaangsflyttades-historia/>

Förlorat förtroende för svenska myndigheter

En konsekvens av renbeteskonventionerna är att de har minskat samebymedlemmarnas förtroende för svenska staten. 1972 års renbeteskonvention inskränkte för tredje gången Sárevuopmis marker. Medlemmarna anser därmed inte att svenska staten har förhandlat med deras bästa i åtanke. En medlem jämför konventionsförhandlingarna med en fotbollsmatch där Norge tagit en överlägsen seger över Sverige; 5-0 till Norge (Fältanteckningar). Det har också ifrågasatts om förhandlingarna i sig kan anses vara legitima då samerna och samebyarna inte själva får möjlighet att tala för sin sak. Det är en kritik som kommer både från samiskt håll och från medlemmar ur den statliga förhandlingsdelegationen (Udjta Lasse 2007). Sedan 2005, när regelverket ändrades, upplever medlemmarna att svenska staten inte heller har stöttat sina samiska medborgare i konflikter som uppstår med norska myndigheter. Med andra ord har staten inte tagit ansvar för de praktiska konsekvenserna av statens tolkning att Lappkodicillen är gällande lag. Per Anders Nutti beskriver sin besvikelse: *”Vi har fått strida för vår sak. Ingenting från svenska staten. Ingenting.”* (Nutti P-A. 2018-07-04).

Spänd situation mellan Sárevuopmi och den norska befolkningen i Altevratn

Nutti berättar att samebyn innan 1972 års renbeteskonvention, när de fortfarande återkom till Áltesjávri varje sommar, hade en självklar anknytning och bra relationer med den norska lokalbefolkningen:

Så det var en förväntan från folk att vi skulle komma [...] för det var alltid så det har varit. Så länge som de kan komma ihåg. Och de visste exakt var folk bodde, och vilka de hälsade på och vilka var goda vänner, grannar, alltså vänner och likande. Så, det glappet, alltså från 75 [1975] till... ja det är nästan till 2005, nästan 30 år, så har vi ju försvunnit. Jag har ju barn som har fötts under den tiden och man har inte haft något här att göra egentligen. (Nutti P-A. 2018-07-04)

Under den tid som Per-Anders Nutti och de andra medlemmarna inte tillåtits vara i Áltesjávri har antalet stugor

i området ökat avsevärt. Efter att samebyn återvände till Áltesjávri sommaren 2005 har den nya generationen och nyinflyttade norska befolkningen haft svårt att acceptera samebyns renskötselverksamhet i området. Samebymedlemmarna tror att det handlar om förväntningar på ett tyst fjällområde och en okunskap om Sárevuopmis historiska och kulturella koppling till området (Nutti P-A. 2018-07-04; Renskötare 2018-07-05). Under sommaren 2018 anmälde samebymedlemmar ett flertal trakasserier. Bland annat rapporterades försvunna delar av en *lávvu* och på en annan familjs *lávvu*-plats låg ett stort stenkors utlagt (Fältanteckningar; Nye Troms 2018). Motiv och gärningsmän till dessa handlingar är okänt. Men på grund av fientliga kommentarer, både i samtal och på nätet, tolkar medlemmarna att dessa handlingar är avsiktligt riktade mot dem i egenskap av samer från svenska sidan Sápmi (Fältanteckningar, Nutti, P.-A. 2018-07-04; Renskötare 2018-07-05).

Spänd situation med norska samer

Regleringarna av gränsöverskridande renskötsel har även försämrat samebyns relation med renskötare i renbetesdistrikt 12. Samebyn och rendriftsdistriktet som båda nyttjar Áltesjávriområdet har olika uppfattningar om vad som borde gälla för renskötseln där. Rendriftsdistrikt 12 har kommenterat att de vill återgå till 1972 års konvention, där Sárevuopmi uteslängs från området. Sárevuopmis medlemmar å sin sida vill att Lappkodicillen ska reglera renskötseln eftersom det, för samebyn, i praktiken innebär en större frihet och bättre möjligheter att anpassa renskötseln efter renen och samebyns traditioner (Fältanteckningar; Nutti P-A. 2018-07-04). År 2007 polisanmälde samebyn renskötare från rendriftsdistrikt 12 för att ha stressat samebyns renar och orsakat djurplågeri. Rendriftsdistriktet anklagade Sárevuopmi för att sprida lögn (Sveriges Radio 2007c). Ol-Johán Sikku menar dock att konflikten aldrig var med de andra samerna, utan en konsekvens av staternas ageranden. Han förtydligar: *”Det är lätt hänt att man puttar ihop två samiska grupper, det vinner ju bara staten, eller staterna på”* (Sikku, O.-J., 2018-07-31).

Kartläggningen visar tydligt att regleringarna av gränsöverskridande renskötsel har lett till ökade spänningar mellan de både samiska grupperna.

Upplevelse av kränkta rättigheter

Medlemmarna i Sárevuopmi upplever att deras upparbetade rätt och erkända rättigheter som urfolk har kränkts av renbeteskonventionerna och båda staternas agerande efter 2005. Flera medlemmar refererar till ILO 169, som Norge är undertecknare av, och till FN:s urfolksdeklaration (Sikku, O.-J 2018-07-31; Sárevuopmi 2007). Enligt urfolksrätten har Sárevuopmi rätt att påverka markanvändningen inom sina landområden, men i praktiken har denna rätt berövats dem för markerna som är lokaliserade på norsk sida gränsen. Inte heller har staterna inhämtat samebyns fria och informerade förhandssamtycke i vare sig förhandlingssituationer eller samband med andra åtgärder (Nutti P-A. 2018-07-04; Sárevuopmi 2007; Sikku, O.-J 2018-07-31). Fortsatt deklarerar ILO169 att en urfolksgrupp som har tvingats bort från sina marker har rätt att återvända så snart det inte längre finns grund eller orsak till förflyttningen (Artikel 16)¹⁵. Enligt denna princip borde medlemmarna ha rätt att återvända till Áltesjávriområdet när 1972 års renbeteskonvention utgick 2005, eftersom anledning till förflyttningen inte längre är aktuell. Ol-Johan Sikku menar att norska myndigheters agerande - hur de aktivt motverkat samebyns återvändo - bryter mot dessa föreskrifter (Sikku, O.-J., 2018-07-31).

10.3. Försörjning; tillgångar och förutsättningar

Ökad arbetsbörda, högre kostnader och växande skulder.

Förutsättningarna för renskötsel försämrades kraftigt av samebyns minskade tillgångar till betesmarker, i synnerhet efter 1972 års renbeteskonvention. Per-Anders Nutti förklarar att rensköterna kämpade för att hålla renen inom det tillåtna konventionsområdet, men att de "onaturliga gränserna" gjorde det svårt (Nutti P-A. 2018-07-04). Den samiska renskötselkulturen är att övervaka och skydda renen, inte att kontrollera den¹⁶. Samebyns arbetsbörda ökade därmed som en konsekvens av att

försöka hålla djuren inom konventionsgränserna och tillåten tidsperiod (Sárevuopmi 2007, 2011; Nutti, PA., 2018-07-04). Eftersom Altevratn inte tillhörde konventionsområdet mellan 1972-2005 kunde Sárevuopmi inte arrangera kalvmärkning på samebyns tidigare använda traditionella och strategiskt utvalda platser, trots att renen fortfarande kalvade på samma plats som tidigare. Avståndet från kalvningsplats till det nya rengärdet för kalvmärkning ökade därför avsevärt. Att driva ren in i gärderna är ett svårt och tidskrävande arbete. Det är också kostsamt, både med tanke på tidsåtgång och underhåll av redskap med mera (Renskötare 2018-07-05, Nutti 2018-07-04). Med andra ord, på grund av renbeteskonventionen kunde de inte tillämpa en strategisk markanvändning i termer av att minska resursåtgången och visa hänsyn till renen.

Mellan år 1972 och 2005 ådrog sig Sárevuopmi höga böter till Norge i enlighet med 1972 års konventionsbestämmelser. Idag har samebyn betalat av skulden som härrör från tidigare renbeteskonventioner. Däremot bötfälls ånyo Sárevuopmi varje år av norska staten för vad de anser vara brott mot norska konventionslagen från 2005. Sárevuopmi motsätter sig alla böter då de och svenska staten gör en annan tolkning av vilken reglering som har företrädde, vilket har resulterat i att samebyns skuld till norska kronofogden växer för varje sommar.

¹⁵ «Disse folk skal ha rett til å vende tilbake til sine tradisjonelle landområder når dette er mulig, så snart årsaken til omplasseringen er borte»

¹⁶ Läs mer under avsnitt 8, *Förstå värderingar och prioriteringar*

Avsaknad av ny renbeteskonvention möjliggör renskötsel i Altevatnet.

Sedan 2005 bedriver Sárevuopmi renskötsel i enlighet med traditionella vanor och så som de själva önskar bedriva verksamheten (Nutti, P-A, 2018-07-04; Renskötare 2018-07-05). De använder sig av strategiska områden för kalvmärkning vid Áltesjávri, har en mer flexibel resursanvändning och samebyns finansiella kostnader har minskat som en konsekvens av detta.

Negativa effekter på renens hälsa – risk för förlorad återväxt och vinst.

Flera renskötare betonar att starka och friska djur är en förutsättning för god återväxt av kalvar. God återväxt ger bättre möjligheter för vinst för renskötsel-företagen (Renskötare 2018-07-05; Fältanteckningar). Om renen utsätts för höga stressnivåer och inte har betesro försämras dess möjligheter att klara av vintern (Renskötare 2018-07-05). Markanvändningen som följde av 1972 års renbeteskonvention innebar större påfrestning på djuren och kalvmärkningen blev mer fysiskt krävande (Renskötare 2018-07-05). År 2007 anklagade Sárevuopmi både norsk polis och renbetesdistrikt 12 för att ha orsakat onödig stress för samebyns renar genom snöskoterkörning (Sveriges Radio, 2007b; 2007a). Även den helikopterflygning och bortdrivning av samebyns renar som reindriftsenheten i Troms fylke ansvarade för under 2011 åsamkade stress och oro för renhjorden (Sikku, O.-J 2018-08-31; pers. komm. 2018-08-14– 2018-09-19.)¹⁷. Renarnas betesro och hälsa har med andra ord under en lång tid påverkats negativt av hur den gränsöverskridande renskötseln regleras och implementeras, därigenom också samebyns förutsättningar i stort, inte minst de ekonomiska.

10.4. Boende

Möjlighet att uppföra stugor och myndighetsbeslut att riva renvaktarstugor i Áltesjávri

När Sárevuopmi inte längre hade en renbeteskonvention de tvingades förhålla sig till byggde de renvaktarstugor längs Áltesjávri. De gjorde så i enlighet med tolkningen av Lappkodicillen som gällande lag för gränsöverskridande renskötsel. Den svenska rennäringslagen som

specificerar renskötselrätten slår fast att rätten omfattar inte bara bete utan också de resurser och infrastruktur som renskötseln kräver för att kunna utföras inom det område där renskötsel traditionellt bedrivits (SFS 1971:437; Torp 2011) och en liknande skrivning finns i den norska reindriftsloven. Staten har uttryckt att principerna i rennäringslagen bör vara gällande även för den gränsöverskridande renskötseln, bland annat rätten att uppföra vissa typer av byggnader (Ds 2016:27). Stugorna byggdes av medlemmarna själva mellan åren 2008 och 2011 och används när de vistas i området i samband med renskötselarbete (Nutti, P-A 2018-07-04). Vanligtvis godkänner svenska myndigheter denna typ av bebyggelse¹⁸ och samebyn framhäver att stugorna byggts på samebyns mark. Bardu kommun anser däremot att stugorna är olagliga eftersom de har byggts utan kommunens godkännande. Kommunstyrelsens¹⁹ ordförande, Toralf Heimdal, menar att konflikten kring stugorna grundas i staternas motstridiga regleringar av rätten till gränsöverskridande renskötsel, och därför inte hör hemma på kommunal nivå (pers. komm. 2018-08-22). Han beskriver hur han under lång tid argumenterat för att fallet ska tas upp av reindriftsenheten i Troms fylke eller på den nationella politiska arenan. Heimdal har fått knapphändig respons på sina försök att flytta frågan uppåt i det administrativa systemet och år 2015 beslutade kommunfullmäktige att riva stugorna. Verkställandet av beslutet har dock skjutits upp på grund av den pågående domstolsprocessen mellan Sárevuopmi och norska staten.

¹⁷ Sikku bekräftar den här informationen senare på mail, och kan uppge datum för händelsen. Se mer under tabell 1.

¹⁸ Se till exempel Kiruna kommuns information: <http://www.kiruna.se/Kommun/Bygga-bo-miljo/Bygga-riva-och-marbereda/Renvaktarstuga/>

¹⁹ Motsvarande svenska kommunfullmäktige.

10.5. Infrastruktur och samhällsservice

Nekade elektricitet i renvaktarstugor i Áltesjávri

Nyligen installerades el i de flesta norska stugorna vid Áltesjávri. Sárevuopmis medlemmar som äger stugor erbjöds emellertid inte möjligheten att installera el på grund av stugornas osäkra rättsliga situation. De vedspisar eller dieselgeneratorer som därför måste användas istället är dyrare och kräver mer underhåll (Fältanteckningar, Nutti, P-A. 2018-07-04).

10.6. Kultur och religion

Förlorat och återvunnet kulturarv

Eftersom samebyns kultur och traditioner har en stark geografisk koppling har förlusterna av markerna också inneburit ett förlorat kulturarv för medlemmarna. Áltesjávriområdet, med sina gamla boplatser och tradition av kalvmärkning, är av extra stor kulturell betydelse (Nutti, P-A. 2018-07-04; Renskötare 2018-07-05). Återkomsten till Áltesjávri 2005 innebar därför att Sárevuopmi kunde återgå till kulturella traditioner. Familjer kunde återigen bo på de gamla familjespecifika boplatserna.

Flera medlemmar beskriver känslor av glädje av att spendera tid och att arbeta i Áltesjávriområdet (Fältanteckningar; Renskötare 2018-07-05). Det finns emellertid fortfarande sorg över de förändringar i landskapet som gjorts i området de senaste 50 åren och de kulturella förluster som dessa förändringar har medfört, t.ex. dämningen av sjön och det ökande antalet stugor (Nutti, P-A 2018-07-04).

10.7. Människors kapacitet

Psykisk och ekonomisk press, samt stress och oro

Renskötarna uttrycker en känsla av maktlöshet och press över bland annat de ökande ekonomiska skulderna. De kan förutse när samebyn kommer få böter utifrån hur renen rör sig på fjället, utan att kunna, eller vilja, hindra renens naturliga rörelsemönster. Renen har till exempel ett naturligt beteende att gå mot vinden och därför kan renskötarna förutse när renarna passerar nationsgränsen eller områdesbestämmelserna; dvs när samebyn kan vänta sig bötesavgifter (Renskötare 2018-07-05). Reindriftsenheten och Bardu kommuns agerande spår på den psykologiska pressen som renskötarna,

En av renvaktarstugorna vid Áltesjávri som Bardu kommun har beslutat att riva. Verkställandet av beslutet har skjutits upp under pågående domstolsprocess mellan Sárevuopmi och norska staten. Fotograf: Simon Marainen

deras familjer och hela samebyn lever under.

Ol-Johán Sikku säger att:

”Det är en psykisk press, för att man vet att myndigheterna ligger på, skulden ligger hos kronofogden, [...] och alltså den här situationen har ju funnits hur länge som helst, egentligen sen 70-talet, när man liksom pressas hela tiden, det är aldrig lugn och ro. Det är ingen bra situation så.”

Det är speciellt osäkerheten med dagens situation som är oroande. Bland annat oroar sig medlemmar för hur det ska gå med konflikten med reindriftsenheten, om renvaktarstugorna får stå kvar, relationen med de norska stugägarna vid Áltesjávri, utfallet i domstolsprocessen, och hur förhandlingar kring en möjlig framtida ny konvention framskrider och vad det i så fall skulle innebära för deras verksamhet. En renskötare som vill förbli anonym beskriver situationen: ”Annars är det då en inre oro. Hela tiden. Det vet ju alla” (Renskötare 2018-07-05). Samma renskötare sammanfattar: ”Nog är det mycket oro det är det ju, vet inte hur det ska bli. Men [vi] hoppas och tror.” (Renskötare 2018-07-05).

Känsla av marginalisering

Efter de senaste 10 årens konflikter med norska myndigheter och den norska lokalbefolkningen konstaterar medlemmarna krasst att ”Norge vill ha bort oss” (Fältanteckningar; Nutti, P-A 2018-07-04).

Medlemmarna känner sig inte längre välkomna till den plats där de under århundraden vistats på. Sárevuopmi har vid flera tillfällen protesterat mot de norska myndigheterna²⁰, men fått lite gehör. Därav är känslan stark av att inte vara hörd: ”Vi är alltid ifrågasatta, oavsett vad vi gör.” (Nutti, P-A 2018-07-04). Andra faktorer som bidrar till känslan av marginalisering är det kommunala beslutet att riva renvaktarstugorna, att de nekades elektrifiering av stugorna samt de hot och trakasserier som pågått på plats i Áltesjávri och på nätet (Fältanteckningar).

²⁰ Läs mer i tabell 1

11. Kapacitet att möta utmaningar

Här diskuteras vilka utmaningar som Sárevuopmi verksamhet står inför, deras behov av att möta dessa utmaningar och hur regleringen av gränsöverskridande renskötsel har påverkat deras kapacitet att hantera dessa utmaningar.

11.1. Förändrade förutsättningar för renskötseln

Renskötseln har, historiskt sett, överlevt stora ekonomiska, politiska, sociala, samhälleliga och förändringar. Landskapet har förändrats i rask takt. Under hundratals år har renskötseln anpassat sig till nya förhållanden. Därför anses renskötseln ha en stor inneboende flexibilitet och anpassningsbarhet (Lantto 2000; Forbes et al., 2006; Löf 2014). Emellertid utsätts renskötseln i Sápmi för stora påfrestningar. Trycket är hårt från konkurrerande markanvändning i form av skogsbruk, gruvindustri, vatten- och vindkraft, ett växande rovdjurstryck och inte minst klimatförändringar (Pape & Löffler, 2012; Löf 2014). Utmaningarna är desamma för Sárevuopmi. Samebyn berörs till exempel av konkurrerande markanvändning i Áltesjávriområdet i form av vattenkraft, konkurrerande renskötsel samt turism och friluftsliv. Nationalparken i det viktiga området i Dieváid vággi medför exempelvis restriktioner i terrängkörning och en ökad administration. Medlemmar berättar även om hur opålitliga årstidsförhållanden och ökande antal björnar i Dieváid vággi försvårar för renskötseln (Fältanteckningar). Den successivt minskade tillgången på mark som följt av renbeteskonventionerna har sammantaget haft en mycket stor påverkan på samebyns totala förutsättningar att hantera olika utmaningar.

I rapporten "Renskötsel och klimatförändringar; risker, sårbarheter och anpassningsmöjligheter i Vilhelmina Norra sameby" klargörs att för att öka anpassningsförmågan till förändrade säsongsförhållanden behöver renskötseln stora markområden som möjliggör en dynamisk och flexibel markanvändning (Löf et al. 2012, se också Löf 2014). I likhet med rapportens slutsatser beskriver medlemmar i Sárevuopmi framförallt ett behov av flexibilitet i markanvändningen för att kunna anpassa sig till

lokala och säsongsberoende förhållanden (Fältanteckningar). De beskriver behov av reservbetesmark under vintrarna för att möta förändrade vinterförhållanden. När renarna behöver betesmarkerna i Norge beror på till stor del på väderförhållanden, t.ex. hur vintern har varit och när våren kommer (Fältanteckningar). Med andra ord, för att Sárevuopmi ska kunna möta kommande utmaningarna krävs förutsättningar att kunna bedriva en dynamisk och flexibel renskötselverksamhet.

11.2. Renbeteskonventionerna och en begränsad anpassningsförmåga

Det är tydligt att renbeteskonventionerna försämrade Sárevuopmis möjligheter att anpassa markanvändningen till förändrade förutsättningar. Renbeteskonventionerna begränsade marktillgången och andra områden fick endast användas inom specifika tidpunkter vilket innebar såväl försämrad tillgång till mark som försämrad flexibilitet. Det står i direkt motsats till samebyns behov av tillgång till en mer dynamisk och flexibel markanvändning och renens naturliga rörelsemönster.

Per-Anders Nutti, förklarar:

"Förr, då hade vi stora problem med att vi fick ju hålla de här områdena, vi fick ju skicka folk ut på bevakning [av ren], och det kostade ju en hel del, vi fick ta hjälp av helikopter och likande, vi har fått bötesbelopp på miljontals [norska] kronor"

Att inte vara tillåten att använda marken strategiskt utifrån renarnas naturliga beteende ökade kostnaderna för samebyn, vilket begränsade deras möjligheter till ekonomiska åtgärder och investeringar som kunde använts till att bättre rusta och utveckla verksamheten i stort.

I och med att 1972 års renbeteskonvention utgick år 2005 kunde Sárevuopmi återuppta en mer flexibel och dynamisk verksamhet och markanvändning, eftersom Lappkodicillen inte innehåller några områdesbestämmelser eller tidsbestämmelser. Den norska konventionslagen har dock satt press på samebyn att återigen begränsa sin markanvändning. Trots den uppenbara

stress, osäkerhet och konflikter med norska myndigheter och andra aktörer som framkommit genom konsekvensbeskrivningen menar renskötarna i Sárevuopmi ändå att *dagens situation är bättre jämfört med läget fram till år 2005*. Samebyns renskötsel är idag mer strategisk och dynamisk, och, förutsatt att samebyn inte tvingas betala de böter norska myndigheter utfärdar men som samebyn har motsatt sig, har de dagliga verksamhetskostnaderna sänkts. Per Anders Nutti betonar att renskötseln idag, sedan 2005, är *lättare*, än tidigare.

Trots att samebyns markanvändning är mer flexibel nu är verksamheten fortfarande begränsad av rådande regleringar. Per-Anders Nutti menar att konkurrensen om betesmark vid Áltesjávri med den norska renskötseln kunde hanteras bättre om rätten till renskötsel i området var fastställd. Hans uppfattning är att samebyn gärna skulle förhandla en lösning som gynnade både samebyn och rendriftsdistriktet, om samebyn hade mandat för en sådan överenskommelse (pers. komm. 2018-07-06). Det vill säga, de rådande oklarheterna om rätten till renskötsel vid Áltesjávri begränsar samebyn att själva bemöta de utmaningar som kommer med konkurrerande markanvändning. Även de återkommande konflikterna försvårar möjligheten att bemöta de utmaningar och förändrade förutsättningarna som renskötselverksamheten behöver hantera. Konflikterna försvårar samarbete och problemlösning mellan de olika aktörerna och markanvändarna i området. Medlemmar ger uttryck för att konflikterna skulle kunna minska och samarbetet öka om de olika markanvändarna och lokala myndigheterna hade tydligare ramar för förutsättningarna för markanvändningen i Áltesjávri. (Fältanteckningar; Renskötare 2018-07-05).

Slutsatser

Studien har, med samebyns perspektiv som utgångspunkt, beskrivit den komplexa händelsekedja och nu rådande verklighet som de tidigare och nuvarande regleringarna gett upphov till. Studien visar på en rad allvarliga konsekvenser - ekonomiska, sociala, psykosociala, kulturella och rättsliga. I ljuset av detta framstår det märkligt att, som norska staten, hävda att samebyn inte kunnat visa att de lidit skada av hur gränsöverskridande renskötelsen begränsats genom staternas regleringar och överenskommelser. Det är också tydligt hur samebymedlemmar upplever deras mänskliga och privaträttsliga rättigheter kränks. Denna oklara rättsliga situation och de växande mellansamiska och mellanfolkliga konflikterna som här tecknas är inte i enlighet med varken urfolksrätten eller staternas egna samepolitiska mål om att rennäringen ska vara ekonomiskt, socialt och ekologiskt hållbar. Att Sverige och Norge inte lyckats skapa en bättre situation för den gränsöverskridande renskötelsen trots otaliga försök under de senaste 100 åren kan inte ses som annat än ett misslyckande. Ur detta perspektiv tycks vägen mot en realiserad nordisk samekonvention ännu lång.

Emellertid har dagens oklara rättsliga situation, där ena staten hävdar konventionslagen och den andra Lappkodicillen, i praktiken medfört en förbättrad situation i termer av att möjliggöra en mer önskvärd markanvändning ur Sárevuopmis perspektiv. För Sárevuopmi är renskötelsen idag trots allt *lättare* än under åren med renbeteskonventioner. Men det har ett pris. Stress, oro, konflikter och hot om en ekonomisk börda genom ackumulerande böter tvingas samebyn, dess renskötare och medlemmar bära. De motsägelsefulla bilderna av situationen öppnar för behovet att problematisera vad som är att betrakta som "lyckad och misslyckad" statlig styrning. Det aktualiserar frågor som styrning av vad, för vilket syfte och i vems intresse, frågor som är centrala i litteraturen kring samhällsstyrning men som sällan belyses i styrningspraktiker. Mer konkret vänder studien på ända uppfattningen att "problemet" kring gränsöverskridande renskötelsen är att staterna inte kunnat enas om ny renbeteskonvention. Med tanke på den spårbundenhet som beskrivs i hur renbeteskonventionerna

successivt byggts på varandra, ofta utan kritisk reflektion och utan att belysa beslut utifrån dagens normer och rättsliga erkännanden, är det snarare rimligt att tänka sig att hur en konvention än förhandlas så kommer det att försämra läget för Sárevuopmi jämfört med idag (däremot inte nödvändigtvis för renskötande samer på norsk sida vilket i sammanhanget bör tilläggas). Med hjälp av studien kan vi istället rikta blicken mot hur historiska dokument och rättskällor som Lappkodicillen kan omtolkas i ljuset av rådande urfolksrätt liksom på möjligheten att "styra" genom att minska snarare än utöka den statliga inblandningen i frågan²¹. Tidigare forskningsstudier i både Sverige och Norge har visat att rådande styrning präglas av statlig kontroll och begränsat självbestämmande (Ulvevadet 2012; Löf 2014). Den här studien visar på, utifrån samebyns perspektiv, att ett steg i motsatt riktning har potential att stärka självbestämmande liksom det kulturella arvet och verksamheten. Helt i linje med internationell rätt.

Studien visar också hur en urfolksanpassad form av SKB använts som verktyg för att belysa en, ur renskötelsens perspektiv, problematisk situation som är skapad av de koloniserande staterna (jmf Reinert et al. 2008). Studien visar sammantaget på vikten av ett holistiskt synsätt och hur historiska och samtida skeenden måste förstås i ljuset av varandra. I det här fallet har staterna under ett sekel följt en institutionell spårbundenhet utan ansatser att utvärdera eller modernisera, t.ex. utgå ifrån tidigare konventioner trots att de knappast skulle anses vara i enlighet med dagens etablerade urfolksrätt. Studiens SKB har bidragit med ett historiskt förankrat perspektiv för att belysa behov av förändring. Vi menar att SKB kan utgöra ett verktyg för att belysa hur inskränkningar som fattats under andra normregimer kan behöva omvärderas och omtolkas utifrån nu rådande internationell och nationell rätt.

²¹ I ljuset av den alldeles nyliga Girjasdomen framstår relevansen och tillämpbarheten av resonemanget än mer aktuellt.

Referenser

Icke publicerat material

Deltagande observationer, 2018-07-03- 2018-07-06, Áltesjávri, Norge

Fältanteckningar, 2018-07-03 - 2018-07-06, anteckningar från observationer och samtal med medlemmar från Sárevuopmi under fältarbete i juli 2018 i Áltesjávri, Norge.

Heimdal, T., Personlig kommunikation, Kommunordförande i Bardu kommun, Norge, telefonsamtal 2018-08-22.

Marainen J. Personlig kommunikation. Släktforskare, författare och ursprungligen från Sárevuopmi, telefonsamtal 2018-10-09

Nutti, P-A. (2018-07-04) Intervju, Ordförande av Sárevuopmi, Áltesjávri, Norge.

Nutti, P-A., Personlig kommunikation, Ordförande av Sárevuopmi, Sweden, informellt samtal Áltesjávri, Norge 2018-07-06

Nutti, P-A., Personlig kommunikation, Ordförande av Sárevuopmi, Sweden, telefonsamtal 2018-10-26

Polisanmälan 2008-10-07, underskriven av Henrik-Johannes Blind, Sárevuopmi, "Polisanmälan mot Reindriftskontoret i Troms för egenmäktigt förfarande"

Renskötare (2018-07-05), Intervju, Áltesjávri, Norge

Sárevuopmi, 2007, Informationsblad: "Saarivuoma samernas manifestation i Áltesjávri.". Utgivet under en protest mot norska myndigheters agerande arrangerat av Sárevuopmi på Áltesjávris parkeringsplats, 2007-06-21

Sárevuopmi, 2011, Pressmeddelande från Sárevuopmi angående norska myndigheters agerande under sommaren 2011, 2011-08-07

Seminarium: de tvångsförflyttade, 2019-10-04, arrangerat av Interreg Aktene, Samiska förvaltningskommuner Sorsele, Arjeplog och Arvidsjaur samt Renägarförbundet. Med stöd från Region Norrbotten och Region Västerbotten samt samiska förvaltningskommun Lycksele.

Sikku, O-J., Personlig kommunikation, Kassör i och medlem av Sárevuopmi, e-post-korrespondens mellan 2018-08-14- 2018-09-19.

Sikku, O-J., Personlig kommunikation, Kassör i och medlem av Sárevuopmi, e-post-korrespondens mellan 2018-10-06 - 2018-10-15

Sikku, O.-J. (2018-07-31) Intervju, Kassör i och medlem av Sárevuopmi, Östersund, Sverige

Publicerat material

- Allard, C. (2015). *Renskötselrätt i nordisk belysning*. Makadam förlag, Göteborg.
- Anaya SJ. (2004). *Indigenous peoples in international law*. Oxford: Oxford University Press.
- Available at: <https://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?program-id=2327&artikel=7107353> [2019-01-24]
- Bjørge, K. (2018-06-04). *Urfolk og minoriteter*. Regjeringen.no. [Tema]. Available at: <https://www.regjeringen.no/no/tema/urfolk-og-minoriteter/id929/> [2018-11-26]
- Broderstad, E.G. (2008). *The bridge-building role of political procedures: indigenous rights and citizenship rights within and across the borders of the nation-state*. University of Tromsø.
- Brännström M. 2017. *Skogsbruk och renskötsel på samma mark : En rättsvetenskaplig studie av äganderätten och renskötselrätten*. Doctoral thesis, monograph thesis. Umeå universitet, Umeå. 376 pp.
- Carstens, M. (2016) "Sami land rights: the Anaya Report and the Nordic Sami Convention." JEMIE 15: 75.
- Derry, T.K. (2000). *History of Scandinavia: Norway, Sweden, Denmark, Finland, and Iceland*. U of Minnesota Press.
- DS 2016:27. "Frågor kring 2009 års renskötselkonvention", Näringsdepartementet, Stockholm.
- Endringslov til reinbeiteoven, 2005 - Endringslov til reinbeiteoven, 2005, Lov om endringer i lov 9. juni 1972 nr. 31 om Forskrift om reinbeitedistrikt, Troms, 1963 - Forskrift om reinbeitedistrikt, Troms, Troms lappfogeddistrikt, Troms fylke
- General Assembly resolution 61/295 (2007). *United Nations Declaration on the Rights of Indigenous Peoples*. Available at: <https://undocs.org/A/RES/61/295> [2019-05-24]
- Grönvall, A. (2019). *Governing orders at odds in Sápmi*. (Avancerad nivå, A2E). Sveriges lantbruksuniversitet. Available at: <https://stud.epsilon.slu.se/14183/> [2019-05-15]
- Hagsgård, M. "Samråd och hänsyn för renskötseln i skogsbruket." *Nordisk miljörettslig tidskrift/Nordic Environmental Law Journal* 1 (2016).
- Hansen, L. I & Olsen, B. (2004) *Samenes historie fram til 1750*. Cappelen Akademisk Forlag
- Hågvær, G. (2008). *Svenske samers rett til reindrift i Troms*. Lov og Rett, vol. 47 (01), pp. 27-32
- International Labour Organisation (1989). *Indigenous and tribal peoples convention* (No. 169). Geneva: International Labour Organisation. Available at: https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEX-PUB:12100:0::NO::P12100_ILO_CODE:C169 [2019-05-19]
- Kommunal- og moderniserings departementet (2018-12-03). *ILOkonvensjon nr. 169 om urfolk og stammefolk i selvstendige stater*. Regjeringen.no. [Redaksjonellartikkel]. Tillgänglig: <https://www.regjeringen.no/no/tema/urfolk-og-minoriteter/samepolitikk/midtpalte/ilokonvensjon-nr-169-om-urbefolkninger-o/id451312/> [2019-09-20]
- Kuoljok, A.I. & Föreningen Liv i Sverige (2007). *Mitt liv som renskötare*. Skellefteå; Stockholm: Ord & visor ; Föreningen Liv i Sverige.
- Lantto P. 2014. *The Consequences of State Intervention: Forced Relocations and Sámi Rights in Sweden, 1919-2012*. *Journal of Ethnology and Folkloristics* 8: 53-73
- Lantto, P. (2000). *Tiden börjar på nytt : en analys av samernas etnopolitiska mobilisering i Sverige 1900-1950*. Umeå: [Institutionen för nordiska språk, Univ.] : Available at: <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:umu:di-va-50562> [2018-09-26]
- Lantto, P. (2010). *Borders, citizenship and change: the case of the Sami people, 1751-2008*. *Citizenship Studies*, vol. 14 (5), pp. 543-556
- Lantto, P. & Mörkenstam, U. (2008). *Sami Rights and Sami Challenges*. *Scandinavian Journal of History*, vol. 33 (1), pp. 26-51
- Larsen et al. 2018. *Do voluntary corporate actions improve cumulative effects assessment? Mining companies' performance on Sami lands*.
- Lawrence, R. & Larsen, R.K. (2017). *The politics of planning: assessing the impacts of mining on Sami lands*. *Third World Quarterly*, vol. 38 (5), pp. 1164-1180
- Lundmark, L. (2012). *Stulet land: svensk makt på samisk mark*. Ordfront.
- Löf, A. (2014). *Challenging adaptability: analysing the governance of reindeer husbandry in Sweden*. Department of Political Science, Umeå University.
- Löf, A. (2016). *Locking in and locking out: a critical analysis of the governance of reindeer husbandry in Sweden*. *Critical policy analysis* 10:4, pp.426-477
- Löf, A., Sandström, P., Baer, K. & Sandström, C. (2012). *Renskötsel och klimatförändring: risker, sårbarhet och anpassningsmöjligheter i Vilhelmina norra sameby*. Umeå: Statsvetenskapliga institutionens skriftserie.
- Marainen, J. (1984). *Förflyttningar i Sápmi: gränsregleringar i Norden och deras följdverkningar för samer*. Umeå: Sv. samernas riksförb. (SSR). (Sápmi; 2)
- NOU 1997: 5 *Urfolks landrettigheter etter folkerett og utenlandsk rett*, Oslo, Norge: Justis- og politidepartementet, JDSam-erettsutvalget.
- NOU 1997:5 *Urfolks rettigheter, Urfolks landrettigheter etter folkerett og utenlandsk rett- bakgrunnsmateriale for Nye Troms* (2018). *Opplever steinkors ved Altevattnet som drapstrussel*. Nye Troms. Tillgänglig: https://nye-troms.no/index.php?page=vis_nyhet&NyhetID=9043 [2018-09-26]
- O'Faircheallaigh, C. (2009). *Effectiveness in social impact assessment: Aboriginal peoples and resource development in Australia*. *Impact Assessment and Project Appraisal*, vol. 27 (2), pp. 95-110
- reinbeiting i henhold til konvensjon av 9. februar 1972 mellom Norge og Sverige om reinbeite, Landbruks- og matdepartementet, Oslo
- Pedersen, S. (2006). *Lappekodisillen i nord 1751-1859*
- Reinert, E.S., Aslaksen, I., Eira, M.G., Mathiesen, S., Reinert, H. & Turi, E.I. (2008). *Adapting to Climate Change in*

- Reindeer Herding: The Nation-State as Problem and Solution. (The Other Canon Foundation and Tallinn University of Technology Working Papers in Technology Governance and Economic Dynamics, 16). TUT Ragnar Nurkse School of Innovation and Governance. Tillgänglig: <https://ideas.repec.org/p/tth/wpaper/16.html> [2018-03-12]
- RT.1968 s. 429, Altevattndomen, Høyesteretten, Oslo
- Sameradion & SVT Sápmi (2007a). Helikoptrar i svensk-norsk renbetesstrid. Sveriges Radio. Tillgänglig: <https://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=2327&artikel=1431563> [2019-02-13]
- Sameradion & SVT Sápmi (2007b). Saarivuoma sprider lögn. Sveriges Radio. Tillgänglig: <https://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=2327&artikel=1367869> [2018-09-28]
- Sameradion & SVT Sápmi (2010a). Erlandsson beklagar Sametingets nej. Sveriges Radio. Tillgänglig: <https://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=2327&artikel=4223061> [2019-12-05]
- Sameradion & SVT Sápmi (2010b). Sametingets styrelse säger nej till renbeteskonventionen. Sveriges Radio. Tillgänglig: <https://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=2327&artikel=4041674> [2019-12-05]
- Sameradion & SVT Sápmi (2018a). Renbetestvist i Norge går vidare - Talma och norska staten möts i domstol. Sveriges Radio. Tillgänglig: <https://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=2327&artikel=7107353> [2019-01-24]
- Sameradion & SVT Sápmi (2018b). Saarivuoma bekräftar förlust mot norska staten. Sveriges Radio. Tillgänglig: <https://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=2327&artikel=7100792> [2019-12-05]
- Sameradion & SVT Sápmi (2018c). Saarivuoma överklagar - fortsätter processa för rättigheter på norsk sida. Sveriges Radio. Tillgänglig: <https://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=2327&artikel=7110286> [2019-01-11]
- Sameradion & SVT Sápmi (2018d). Staten ger inte upp mot Talma sameby i renbetesmål. Sveriges Radio. Tillgänglig: <https://sverigesradio.se/sida/gruppsida.aspx?programid=2327&grupp=7039&artikel=6998594> [2018-08-30]
- Sameradion & SVT Sápmi (2019). Saarivuoma strider för sina rättigheter i norsk domstol, 4 november 2019. Tillgänglig: https://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=2327&artikel=7336842&fbclid=IwAR2i42puRR4y5AqSEI3U-CWewSNYvjcxSJa5KZ_uTOdYYn7ZV7TXfVBDZE
- Samerettsutvalget (1997). Oslo, Norge: Justis- og politidepartementet, JDSamerettsutvalget.
- Sametinget (2017-03-02). Saarivuoma. Sametinget. Available at: <https://www.sametinget.se/saarivuoma> [2018-06-07]
- Sametinget (2019-06-24). Nordisk samekonvention. Sametinget. Tillgänglig: <https://www.sametinget.se/samekonvention> [2020-02-11]
- Senja Tingrett, Norge
- SFS 1883:29, Kongl. Maj:ts nådiga förordning, rörande de Lappar, som med renar flyttar emellan de förenade konungarikena Sverige och Norge SFS 1984:903, Lag (1984:903) om ändring i lagen (1972:114) med anledning av konventionen den 9 februari 1972 mellan SFS 1972:114 Lag med anledning av konventionen den 9 februari 1972 mellan Sverige och Norge om renbetning. SFS 2002:88, Lag (2002:88) om ändring i lagen (1972:114) med anledning av konventionen den 9 februari 1972 mellan Skr. 2004/05:79, Regeringsskrivelse; Upphörande av 1972 års svensk-norska renbeteskonvention, Stockholm 2005 Smyth, E. & Vanclay, F. (2017). The Social Framework for Projects: a conceptual but practical model to assist in assessing, planning and managing the social impacts of projects. *Impact Assessment and Project Appraisal*, vol. 35 (1), pp. 65-80
- SOU 1986:36, Delbetänkande av Samerättsutredningen. Samernas folkrättsliga ställning. Stockholm. Justitiedepartementet, appendix 1, pp. 169-176
- Statkraft Innset | Statkraft. Available at: <https://www.statkraft.no/Energikilder/vaare-kraftverk/norge/Innset/> [2018-11-23]
- Stockholm. Näringsdepartementet RSL
- Svenska Samernas Riksförbund (2010). Samisk Markanvändning och MKB
- Sverige och Norge om renbetning, Stockholm.
- Näringsdepartementet RSL
- Sverige och Norge om renbetning. Stockholm.
- Näringsdepartementet RSL
- Sveriges Radio. Available at: <https://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=2327&artikel=7110286> [2019-01-11]
- SVT Nyheter (2017). Skarp kritik mot samekonvention. SVT Nyheter. Tillgänglig: <https://www.svt.se/nyheter/inrikes/skarp-kritik-mot-samekonvention> [2020-02-11]
- Torp, E. (2011). Betydelsen av samiska traditioner i svensk rätt. *Arctic Review* vol. 2 (1), pp. 77-101
- Torp, E. (2012). Renskötselrättens grunder. *Svensk Juristtidning*, 97(8), 708-722.
- TOSLO-2015-158639, Krav om fastsettellesdom for reinbeiterettigheter m.m, Oslo Tingrett, Norge
- TSENJ-2018-26537, Krav om fastsettellesdom for Saariovuma samebys rett til å drive reindrift på norsk side av riksgrensen,
- Udtja Lasse (2007). Begrav mitt hjärta vid Udtjajaure. Emma publ.
- Ulf Mörkenstam (2019) Organised hypocrisy? The implementation of the international indigenous rights regime in Sweden, *The International Journal of Human Rights*, 23:10, 1718-1741, DOI: 10.1080/13642987.2019.1629907
- Ulvevadet, B. (2012). The governance of Sami reindeer husbandry in Norway : institutional challenges of co-management. University of Tromsø. Available at: <https://munin.uit.no/handle/10037/4331> [2019-01-06]
- Walkeapää, L. J. (2012). Lainiovuoma-samernas gamla renflyttningar till Norge: om sommarbosättningar i Troms fylke på 1900-talet. Centrum för Biologisk Mångfald (CBM).

Kalvmärkning vid Áltesjávri, sommaren 2018. Kalvmärkning sker nattetid för att undvika värmen på dagen och på så sätt minimera påfrestningen för renarna.

Fotograf: Agnes Grönvall

ISBN: 978-91-7855-217-7

UBMEJEN UNIVERSITIÄHTA